ANUL LVI No. 5974

6 PAGINI

SEPTEMBRIE–OCTOMBRIE 1986

B 20201 F

Fundator: PAMFIL ȘEICARU

Curentul

Proprietar „Curentul" S. A. R.

Patrie se cheamă norodul iar nu tagma jefuitorilor

Tudor Vladimirescu

Poezie și politică OCTAVIAN GOGA

de Pamfil Șeicaru

Acest portret a fost publicat inițial în broșură în Editura "Carpații", Madrid, 1956.
În original s-a cules cu â din a.

(continuare din numărul trecut)

Octavian Goga nu vroia să apară în fața vechiului regat, dominat de irezistibila dorință de a trece Carpații, ca un glas izolat al Ardealului, cînd restul conducătorilor Partidului Național rămași acasă, constrînși de guvernul maghiar, erau nevoiți să dea declarații de fidelitate statului austro-ungar. La funeraliile regelui Carol I a venit la București o delegație a conducerii Partidului Național, în frunte cu Th. Mihali, Al. Vaida Voevod, Vasile Goldiș, părintele Moța. Pentru Octavian Goga, rămînerea la București și o declarație a acestor fruntași, ar fi constituit un act politic de separație a poporului român de Ungaria. Alături de Octavian Goga, toată elocvența părintelui Lucaci nu au putut clinti hotărîrea fruntașilor Partidului Național de a se întoarce, deoarece prezența lor în Parlamentul de la Budapesta putea împiedica dezlănțuirea teroarei guvernului unguresc asupra populației românești. Îi era rezervată lui Alexandru Vaida Voevod misiunea de a rosti în octombrie 1918, în Parlamentul de la Budapesta, declarația de rupere a legăturilor poporului român cu Ungaria.

Octavian Goga a suferit mult văzîndu-se neputincios în fața neclintitei hotărîri a conducătorilor delegației. Și în momentul despărțirii a rostit cu amărăciune: "Rămîn să agite ideea dezrobirii poporului român de dincolo de Carpați, un popă nebun și un poet zănatec. Puteți să vă întoarceți și peste declarațiile voastre de fidelitate către drăguțul împărat, vor trece vijelioși dorobanții români!"

Din delegație a rămas totuși unul: părintele Moța din Orăștie. Se decisese din prima zi a războiului și luînd ca pretext funeraliile regelui Carol, își adusese toată familia la București. Venise și ginerele lui, Sebastina Bornemisa, directorul revistei literare *Cosânzeana*.

Elementele tinere din Transilvania, cea mai mare parte legată sufletește de *Tribuna*, treceau Carpații spre a se ralia acțiunii începute de Octavian Goga. Articolele publicate în ziarul *Adevărul*, conferințe, discursuri rostite la întrunirile *Acțiunii naționale*, (se formase de către Nicolae Filipescu, Take Ionescu, Barbu Delavrancea, Toma Stelian, Const. Mille, C. Argetoianu, Simeon Mândrescu) și în toată această risipă de energie și talent, Octavian Goga trăia cu o emoținantă intensitate ideea unirii.

Cînd Ion Slavici a scos ziarul *Ziua*, în care susținea intrarea României în război alături de puterile centrale, Goga a publicat cel mai frumos pamflet liric: *A murit un om*. În 1915, Iuliu Maniu a fost trimis pe front ca ofițer într-un regiment de artilerie și Octavian Goga a publicat în *Adevărul* un inspirat articol: *A plecat și Iuliu Maniu*, în care prezenta vechiului regat personalitatea politică a fruntașului ardelean. Un splendid articol de definire politică și de lirism, evocînd cu o reală și profundă emoție pe Iuliu Maniu, subliniind lovitura pe care o primeau românii din monarhia habsburgică prin plecarea pe front a lui Iuliu Maniu.

În vechiul regat erau cunoscuți Al. Vaida Voevod, Aurel Vlad, Vasile Goldiș, Theodor Mihali, Ștefan Ciceo Pop, dar, ciudat, Iuliu Maniu nu era cunoscut. Îl prezenta opiniei publice Octavian Goga. O trăsătură a caracterului: uitase atitudinea lui Iuliu Maniu din 1912.

Scriind articolul de o nobilă inspirație, se gîndise numai la simbolul pe care îl prezenta pentru poporul român de dincolo de Carpați. Lui Octavian Goga, ranchiuna politică îi apărea ca o gravă infracțiune la regulile de onoare ale luptei dusă cu bună credință. Se definea pe el în acel articol, *A plecat și Iuliu Maniu*.

In 1915, la o alegere parțială din Romanați, Goga a candidat în numele *Acțiunii naționale*. Candidatura lui prezenta o grea problemă pentru nuanța politică neutrală a guvernului Brătianu. Era român, era marele poet consacrat de Academia Română, dar nu era cetățean român. Ori în momentul în care *Acțiunea națională* a prezentat candidatura lui Octavian Goga, implicit afirma apartenența românilor de dincolo de Carpați la aceeași comunitate politică.

Ionel Brătianu a avut nu numai înțelegerea gravei probleme care se punea, dar și tactul necesar unei soluționări politice. Putea să respingă pur și simplu candidatura printr-o simplă interpretare a legii care spunea clar că nimeni nu poate candida dacă nu este cetățean român. O asemenea măsură, fără îndoială, ar fi provocat mari agitații în țară, perspectivă care nu-l emoționa pe Brătianu dar, ceva mai grav, ar fi însemnat o atingere adusă poziției noastre politice, în ce privește dreptul vechiului regat de a vorbi în numele românilor aflători în monarhia habsburgică. Toate sforțările guvernului liberal s-au concentrat asupra unui singur obiectiv: să impiedice alegerea lui Octavian Goga. Simbolul *Acțiunii naționale*, înfrînt în alegeri, aducea un argument lui Brătianu: opinia publică nu-i încă ferm decisă în favoarea intrării în război.

Lupta electorală a fost agitată: Caracal, liniștitul oraș de provincie, devenise centrul vieții politice românești. Legațiile Franței, Angliei, Rusiei, ca și legațiile Germaniei și Austro-Ungariei, urmăreau cu o încordată atenție, fazele acestei lupte electorale. Take Ionescu, Nicolae Filipescu, Barbu Delavrancea, N. Titulescu, revărsau valuri de elocvență asupra modeștilor alegători din Romanați, dar rezultatul a fost - fără falsificarea urnelor - cel dorit de Brătianu: candidatul liberal, C. Basarab-Brâncovanu, a fost ales, dar fără o majoritate zdrobitoare. Voturile obținute de Octavian Goga au fost suficient de numeroase ca să însemne totuși un serios avertisment dat Budapestei.

Prins în vîrtejul acestei continui agitații, Octavian Goga, ca poet, s-a resimțit. Poeziile pe care le-a publicat în acea epocă, mai tîrziu strînse în volumul *Cîntece fără țară*, vădesc o slăbire a inspirației, o scădere a conținutului emotiv; o poezie retorică, ocazională, care nu mai păstra decît vocabularul liricii lui Octavian Goga. În 1910 publicase *Din umbra zidurilor*. Noul volum, *Cîntece fără țară*, reprezenta o dureroasă scădere.

Prestigiul literar al lui Octavian Goga rămînea totuși intact: drama *Domnul notar* prezentase un aspect neașteptat al puterii lui de creație. *Domnul notar* reda viața dintr-un sat din Transilvania, tulburată de o alegere care provoacă conflictul între renegați și masa românească neclintită în tradițiile ei milenare, mocnind vrăjmășia contra stăpînirii unguerești.

Eram student și am asistat la premiera dramei *Domnul notar*. Ca cronicar dramatic am asistat la sute de premiere, dar niciodată nu mi-a fost dat să văd un triumf de egale proporții. Spectatorii se contopiseră, păreau că formaseră o singură ființă ale cărei bătăi de inimă le auzeai în tăcerea de biserică a vastei săli a Teatrului Național. Din cînd în cînd, tăcerea era întreruptă de ropotele de aplauze, care răsunau ca o ploaie torențială, și tăcerea punea din nou stăpînire pe sală. Fiecare cuvînt rostit de actori, era ascultat cu o atenție religioasă, cum vor fi ascultat grecii din antichitate tragediile lui Eschyle. Cînd s-a lăsat cortina am avut senzația că se prăbușește teatrul sub potopul aclamațiilor. Părea că fiecare spectator dădea vocii o intensitate așa de mare, ca aclamațiile să spargă zidurile și să se ducă departe, departe peste Carpați, acolo în satele transilvane și să mîngîie pe cei care așteptau izbăvirea. Aclamațiile treceau peste poet, erau expresia unui act de credință românească. Succesul literar al dramei *Domnul notar* acoperea cu prisosință scăderile volumului *Cîntece fără țară*.

Am intrat în război. După primele succese a venit ca o lovitură de trăznet dezastrul de la Turtucaia. A urmat, după retragerea din Transilvania, încleștarea pe linia Carpaților, încordarea patetică după Argeș și retragerea din Moldova. Se resimțise Octavian Goga de cumplitele vitregii ale războiului, dar continua să păstreze aceeași neînvinsă credință în victoria finală: peste prăpădul care se abătuse asupra vechiului regat, poetul vedea cum se luminează drumul suitor al națiunii.

În momentul păcii de la București, Octavian Goga a plecat prin Rusia spre Suedia, ca de acolo să poată ajunge la Paris. Ce a fost acest drum prin vastul imperiu, biciuit de uraganul revoluției bolșevice, cîte obstacole a trebuit să învingă, într-o călătorie în care moartea îl pîndea la tot pasul, ne putem imgina. Ajuns la Paris, a luat contact cu Take Ionescu și s-a integrat acelei intense activități de combatere a efectelor pe care le produsese în opinia publică franceză pacea de la București.

Nu a fost mult de așteptat. La 1 decembrie, la Alba Iulia, poporul român din toate ținuturile de dincolo de Carpați, proclama unirea cu vechiul regat. Se forma la Sibiu Consiliul Dirigent, sub președinția lui Iuliu Maniu. Din acest consiliu făcea parte și Octavian Goga.

De la început s-a precizat antagonismul dintre Goga și Maniu. Cînd s-a ținut marea adunare de la Alba Iulia, Octavian Goga se afla încă la Paris, dar prietenii lui devotați erau prezenți pentru a susține teza lui: unirea necondiționată, opusă tezei lui Maniu, unirea cu condiții.

Dintre toți conducătorii Partidului Național, Iuliu Maniu era singurul care nu cunoștea vechiul regat, nu trecuse niciodată Carpații și nu luase nici un contact cu intelectualii, cu oamenii politici, cu lumea vechiului regat. Abia în 1922, după ce Partidul Conservator a fuzionat cu Partidul Național și au început să se formeze organizații ale Partidului Național în toate județele vechiului regat, Iuliu Maniu s-a dus în toate orașele, cunoscînd astfel țara veche.

Octavian Goga menținuse contactul neîntrerupt cu viața culturală a țării libere; nu apărea o revistă, o carte, pe care să n-o citească, de aceea, pentru el vechiul regat nu era ceva necunoscut. Din nefericire, Iuliu Maniu nu era un pasionat al lecturii, iar literatura o cunoștea foarte sumar din revistele ardelene; și cum nu era abonat la nici un ziar din București, nu putea urmări, printr-un contact direct, evoluția vieții publice din țara liberă. O bună parte din prejudecățile pe care le avea asupra vechiului regat își aflau - fără ca el să-și dea seama - originile, în lectura ziarelor din Budapesta, lectură evident obligatorie pentru cine era strategul luptei pe care o ducea Partidul Național Român contra statului maghiar. Se explică de ce Iuliu Maniu, în consfătuirea conducătorilor care a precedat adunarea de la Alba Iulia, a pledat pentru stipularea unor condiții care trebuiau cuprinse în actul unirii.

Conducerea partidului era reunită într-o cameră a hotelului "Dacia". În piața largă de putea cuprinde peste o sută de mii de oameni, pe străzile din jur, țăranii veniți din toate satele transilvane, sub conducerea preoților, așteptau cu milenara lor răbdare. Prin mijlocul acestei mulțimi circulau foștii voluntari ardeleni, purtînd uniforma de ostași ai armatei române. Printre ei era și Eugen Goga, fratele poetului, mare invalid de război. S-a aflat că comitetul național înclina spre teza unirii cu condiții și atunci foștii voluntari s-au improvizat ca oratori, izbutind să creeze unanimitatea poporului adunat, care a început să ceară proclamarea imediată a unirii fără condiții. Cîțiva ofițeri ai regimentelor de voluntari ardeleni, înarmați, au intrat în camera unde fruntașii Partidului Național continuau să dezbată delicata controversă: unire cu sau fără condiții. Ofițerii ardeleni au cerut să se supună toată lumea voinței națiunii. De afară se auzeau strigătele mulțimii ce făceau să vibreze geamurile: Unirea imediată și fără condiții!

Dacă Iuliu Maniu, respectos față de voința poporului, cedase în formă, își păstrase în fond punctul de vedere. Consiliul Dirigent și frontiera vamală menținută la Carpați, erau doar unele dintre aspectele unei uniri cu condiții. Din nefericire, românii de dincolo de Carpați nu aveau măcar numeric cadrele necesare pentru a acoperi necesitățile elementare ale unei administrații, iar experiența statală le lipsea cu desăvîrșire. Românii din monarhia habsburgilor au fost fatal constrînși la o opoziție sistematică, permanentă, față de statul opresor. Unul dintre cei mai iscusiți tacticieni ai acțiunii de opoziție contra statului maghiar a fost Iuliu Maniu, dar această îndelungată luptă nu prepară un om politic pentru conducerea unui popor, operă de afirmație, nu de negație. Aici își află explicația toate dureroasele deficiențe de care a dat cu prisosință dovadă Consiliul Dirigent între 1 decembrie 1918 și april 1920.

Era inevitabil ca opunerea a două temperamente, două concepții, să se manifeste din primele luni după unire. Designat de Iuliu Maniu ca membru al Consiliului Dirigent, Octavian Goga s-a menținut în rezervă, manifestîndu-și ostilitatea față de ceea ce el numea "un separatism poltron". După opinia lui, menținerea Partidului Național ca un partid regional, constituia o deghizare a unor tendinți, care nu erau decît deghizarea acelorași tendinți pe care le reprezenta Hlinca în Cehoslovacia - șeful autonomiștilor slovaci - ca și acțiunea lui Ștefan Radici, șeful agrarienilor croați. Partidele, susținea Goga, trebuiau să se extindă asupra întregii țări, fiecare orientîndu-se către un partid sau altul, după temperament, afinități, tendinți ideologice. Trei ani mai tîrziu, partidul era obligat să-și însușească teza lui Octavian Goga, fuzionînd cu Partidul Conservator din vechiul regat.

Alegerea lui Octavian Goga a fost fără ezitare: generalul Averescu. Cînd în martie 1920 s-a format guvernul Ligii Poporului, lui Octavian Goga îi revenea răspunderea Ardealului. Se găsea atunci în cea mai favorabilă situație: Consiliul Dirigent izbutise să devină mai mult decît impopular, odios. Incapacitatea se luase la întrecere cu incorectitudinea. Ca imediată consecință, Partidul Național era într-o serioasă scădere de prestigiu. Octavian Goga nu avea nevoie decît de o mică sforțare spre a-și consolida situația în toate ținuturile transilvane.

În aprilie 1920, Octavian Goga își începea acțiunea politică printr-o bună măsură: desființarea Consiliului Dirigent și absurdei frontiere vamale de-a lungul Carpaților. Un mare sentiment de ușurare a străbătut Ardealul. A fost un admirabil început, după care n-a mai urmat nimic. În cei doi ani de guvernare, Octavian Goga a fost politic absent dincolo de Carpați. În recrutarea partizanilor, nici un criteriu. Era obligat să străbată orașele și satele transilvane, să descopere elemente noi, să ralieze pe cei care se ținuseră departe de vîltoarea politică, să încurajeze elementele tinere. Ori Octavian Goga se ducea rar în Ardeal. Chiar la Rășinari - mi-au mărturisit cu tristețe țăranii - nu s-a dus decît o singură dată în cinci ani. Cu durere trebuie spus că marea descoperire a lui Octavian Goga a fost de necrezut: Petre Groza. A instalat la Cluj, cu titlu de inspector general administrativ, pe Bucșan, cumnatul lui. Era acest Bucșan un biet omuleț, de o dezolantă mediocritate: despre însușirile lui, Octavian Goga nu-și făcea nici o iluzie.

Nici un interes pentru procesul de integrare sufletească a populației transilvane în noua ordine de stat. Nu a putut întemeia un ziar al Ardealului, nu a scos o revistă literară. Ziarul *Biruința*, pe care a început să-l publice la Cluj, era fără interes, iar pentru cei care își aminteau de *Tribuna*, era de neînțeles. Mai poate fi de mirare că a fost o mare și dureroasă dezamăgire pentru Ardeal? Și a continuat pînă la sfîrșitul vieții să nu strîngă legături cu oamenii ținuturilor transilvane. Cînd a cumpărat la Ciucea casa poetului maghiar Ady Endre - unul dintre cei mai mari poeți ai Europei în

(continuare în pag. 2-a)

George Ciorănescu

NICOLAE IORGA DESPRE BASARABIA

În afara paginelor pe care Nicolae Iorga le rezervă Basarabiei, în cadrul tratatului său de *Istorie a Românilor*, sau în lucrarea *Histoire des relations ruso-roumaines*, numeroase sunt studiile pe care acest mare savant le consacră în chip special provinciei românești dintre Prut și Nistru. Este vorba de studii apărute în broșuri speciale, precum *Adevărul asupra trecutului și prezentului Basarabiei*, din 1922, în care schițează un istoric al acestui ținut, ca parte a Moldovei istorice și mai tîrziu ca gubernie rusească, sau de *Continuitatea spiritului românesc în Basarabia*, din 1918, unde trece în revistă atît exponenții intelectuali, cît și viața culturală a românilor basarabeni, fără să mai pomenim comunicările făcute la Academia română, articolele apărute în *Semănătorul* și *Neamul românesc*, și conferințele ocazionale, cum ar fi cele prilejuite de comemorarea din 1912 a centenarului pierderii Basarabiei.

Nicolae Iorga recunoștea că scrierile sale privitoare la Basarabia erau pline de dragostea pe care o purta acestui străvechi pămînt al voevozilor moldoveni, deoarece, după cum ne mărturisește, în acele scrieri "pusesem rodul multor citiri, nouă și vechi, și o parte a sufletului meu, pe care nu pot să nu-l cobor în tot ce scriu, spun și fac."

Ca moldovean, Nicolae Iorga nu putea să nu devină militant, atunci cînd vorbea de Moldova dintre Prut și Nistru, transformîndu-și cîte odată studiile în adevărate pledoarii. Deși Iorga [illegible] sporadice, fără a realiza o adevărată sinteză asupra problemei Basarabiei, totuși, chiar din aceste lucrări disparate se conturează o concepție istorico-politică, ce își păstrează pînă astăzi întreaga ei actualitate.

Privitor la vechimea prezenței românești în Basarabia, Iorga susține că expansiunea atît de rapidă și de temeinică a Moldovei pînă la Nistru, se explică prin faptul că românii nu au trebuit să întemeieze acolo o țară nouă, deoarece locuitorii din Basarabia "au avut o unitate politică mai vechie, cu care toți erau deprinși și căreia i-au substituit la retragerea tatarilor - loviți de unguri în mai multe locuri, dar mai ales de poloni în Galiția, și de rușii setoși de libertate în chiar miezul stăpînirii lor - unitatea politică românească subt forma aceasta a Moldovei, deosebită de forma politică din sud, ceva mai vechie, a Țării Românești, care s-a dezvoltat fără model."

După părerea lui Nicolae Iorga, moldovenii au moștenit de la tătari, care reprezentau o civilizație asiatică mai veche, așezăminte militare, politice și comerciale, cu vămile de la Tighina și Cetatea Albă (Akerman), și poate chiar și cu cea de la Hotin.

O altă idee pe care Nicolae Iorga ținea să o sublinieze era că pe la 1400, Nistrul devenise nu numai "hotar moldovenesc", ci un adevărat rîu românesc, deoarece malul stîmg al fluviului nu aparținea nici unei alte organizații politice deplin constituite, tătarii fiind dezagregați, iar rușii aflîndu-se încă departe de acele ținuturi. Chiar de la acea epocă, pe ambele maluri ale Nistrului - spune Iorga - și în special la vadurile pe unde treceau negușătorii, populația locală era moldovenească.

Pentru a apăra întreaga Moldovă de incursiunile tătarilor și apoi ale cazacilor, au fost ridicate din temelie, ori numai întărite, faimoasele cetăți de pe Nistru, dovada puterii militare moldovenești, un adevărat scut militar sub adăpostul căruia s-au înmulțit și dezvoltat satele moldovenești. Aceste cetăți de pe Nistru au mai servit și ca pavăză pentru drumurile comerciale, negoțul fiind pe atunci sursa de venit care a asigurat Modovei putința menținerii luptei antiotomane și a făurit gloria națională moldovenească.

Emigrația națională a moldovenilor a fost atît de mare - spune Nicolae Iorga - încît ea s-a revărsat și dincolo de Nistru, în ținutul dintre Nistru și Bug, unde mulți țărani moldoveni au emigrat, spre a desțeleni pentru agricultură terenurile necultivate încă. Numărul moldovenilor de dincolo de Nistru a sporit cu aluviunile aduse de domnia lui Duca Vodă în Ucraina Mică, dintre Nistru și Bug (1683); de masele mari de moldoveni strămutați de ruși în cursul războaielor lor cu turcii, în special în 1739 și 1792; și, în sfîrșit, de transhumanța mocanilor mărgineni, din Transilvania, care au ajuns pînă în Crimeea.

Nicolae Iorga socotește că anexarea Basarabiei de către Rusia anului 1812, a fost cu putință datorită nestabilității granițelor europene în epoca nepoleoneană, adică într-un moment istoric cînd nu se ținea seama de sentimentele naționale ale populațiilor ce erau cedate, schimbate ori anexate după bunul plac al conducătorilor politici autocrați. Prin Tratatul din București a fost deci cedată o parte a Moldovei, Rusiei țariste. Această cesiune - spune Nicolae Iorga - nu a fost făcută de Moldova însăși, ci de către Turcia, adică de către puterea suzerană care se angajase să respecte integritatea teritorială a statului moldovenesc protejat. Boierii moldoveni au protestat la Constantinopol împotriva a ceea ce ei numeau răpirea a "tot cîmpul hrănitor și inima Moldovei", partea "cea bună" și "sufletul țării".

Noua administrație rusească s-a dovedit mai prădalnică decît cea otomană, țăranii moldoveni jeluindu-se încă din 1816, în termeni neechivoci că:

nimeni nu ne întreabă dacă ne mai rămîne ce să dăm. Dăm pentru curieri, dijma turmelor și albinăritului, și atîtea alte dări, întreținem pe soldații de serviciu și îi hrănim, iar ei ne iau cu forța tot ce găsesc în casele noastre și mănîncă, ba ne mai și bat ca să dăm ceea ce nu avem, și ne terorizează apoi ca să le dăm chitanțe."

Pînă prin 1830 s-a trăit totuși într-un regim care lăsa autohtonilor libertatea de a-și folosi limba națională. Cînd însă la spolierile administrative s-a adăogat și politica de deznaționalizare, dusă prin școli și biserică, suferințele populației molodvenești au devenit și mai acute.

Nicolae Iorga supune unui examen critic și condițiile în care Rusia a reluat în 1878, prin Tratatul de la Berlin, stăpînirea asupra sudului Basarabiei. El arăta că Rusia, care acceptase principiul respectării integrității teritoriale românești, a interpretat de rea credință termenii acordului cu România, declarînd că această integritate era garantată numai în cazul unei încălcări din partea Turciei, dar nu și față de împietările aliatului rus! La Berlin, România nu încheie însă nici un act prin care să recunoască cedarea celor trei județe din sudul Basarabiei, ci se mărginește numai să-și retragă funcționarii din regiunea în cauză, fără să abdice de la drepturile sale.

Litigiul ruso-român cu privire la Basarabia - spune Nicolae Iorga - va greva tot timpul politica externă a României, obligînd-o să se alăture alianței puterilor centrale și întîrziind intrarea țării în primul război mondial, spre a-și realiza aspirațiile sale naționale, în Transilvania. În sfîrșit, Iorga vede unirea Basarabiei cu România, din 1918, ca opera conștiinței naționale românești, făurită prin mijlocirea unei culturi naționale, convins fiind că "Odată ce învie, sufletul nu se poate opri: el se hrănește din înșiși nădejdile sale."

I-a fost dat marelui istoric să trăiască, în anul 1940, momentul dureros al pierderii pentru a treia oară a Basarabiei. În Consiliul de Coroană din 27 iunie 1940, Nicolae Iorga s-a opus cedării Basarabiei, pronunțîndu-se pentru respingerea ultimatumului sovietic. El spunea cu acel prilej, că o țară care cedează fără luptă o parte a teritoriului ei, riscă să piardă totul. La scurtă vreme după aceste întîmplări, Nicolae Iorga a plătit cu propria viață opunerea sa la planurile de împărțire a Europei între Hitler și Stalin.

Curentul

ANUL LVI No. 5974 SEPTEMBRIE—OCTOMBRIE 1986

continuare din pag. 1

OCTAVIAN GOGA

secolul al XX-lea - cu care fusese bun prieten, s-a crezut că această așezare în Transilvania va prilejui lui Octavian Goga o împrospătare de vechi legături, hoinărind prin toate ținuturile, dar la Ciucea și-a căutat doar un loc de retragere, de meditație pentru poet. Veneau prietenii să-l vadă, dar el nu-și dădea osteneala să colinde, să poposească într-un sat la un preot, sau la un țăran fruntaș. Peisajul transilvan este atît de plin de încîntare, că privirile noastre ne încarcă la nesfîrșit memoria cu imagini neuitate. Rămîne de neînțeles lipsa de rîvnă vagabondă a unui poet.

Octavian Goga a pierdut în 1920 bătălia politică începută în 1909. Scriitorul militant s-a regăsit în 1923, cînd a început să publice revista de polemică *Țara noastră*. Își alesese ca prim obiectiv regionalismul. Cînd hotarele vitregiei milenare s-au prăbușit, cînd unitatea românească și-a aflat și unitatea politică, găsindu-se laolaltă în cuprinsul aceluiași stat, ca în cuprinsul ocrotitor al casei părintești, nu-și mai aflau nici o îndreptățire acele critici în care se resimte nostalgia după o rînduială care nu fusese a neamului românesc. Împotriva acestor prizonieri sufletești ai trecutului, împotriva celor care se găseau stingheri în casa părintească, Octavian Goga a început o implacabilă luptă.

În circotașii casei părintești, Octavian Goga regăsea urmele unei retranșări ipocrite a inadaptabililor. În lupta pe care a dat-o împotriva regionalismului, cu o înverșunare niciodată epuizată, zvîcnea marea lui pasiune de unitate, pe care nu o voia știrbită, așa cum un cuvînt nepotrivit, o silabă greșită, poate strica armonia unui vers.

Regionalismul nu era o născocire, ci o tristă realitate, la unii intelectuali, nu în masa țărănească. Îmi amintesc de ceea ce mi-a fost dat să văd la Câmpeni, în munții Apuseni, unde am fost oaspetele părintelui Gomboșiu. Mi-a vorbit părintele de marea greșeală pe care o face Partidul Național, cînd din meschine preocupări electorale, dă scăderilor unei administrații, interpretări menite să întrețină un spirit separatist. Ca o ilustrație, m-a invitat să vizitez casa surorii lui, doamna Chirtop. La intrare, pe un carton, sta scris: "Cîinii și rățăgenii nu pot intra în această casă!" Părintele Gomboșiu îmi spuse zîmbind: "Nu lua în seamă, în fond este o romîncă bună". Doamna Chirtop era tare mînioasă că la o alegere, guvernul liberal măsluise urnele și senatorul Chirtop nu s-a mai ales. De aici furia pe... rățăgeni. Ca o ironie a soartei, fata cea mai mare se căsătorise cu un căpitan vînător de munte, rățăgean, Popescu-Argetoaia. Această alegere sentimentală a fiicei a înăcrit-o și mai tare pe doamna Chirtop, care devenise o furioasă regionalistă, mai exact, pornită împotriva rățăgenilor. Și este un caz dintr-o sută, care mi-au arătat temeinicia campaniei lui Octavian Goga contra regionalismului. Verva lui polemică afla în Partidul Național un subiect care îl anima exact ca în anii de la *Tribuna*.

A atacat și a fost atacat. Armura unei credințe l-a dus în vîrtejul inimicițiilor și, peste prejudecăți comode, nu s-a sfiit să zvîrle noi lozin- [illegible] larma pornirilor de ură, pe care le asmuțea cu o tinerească plăcere. Lîngă călimară, Octavian Goga găsea un stimulent pe care contactul direct cu mulțimile nu i-l putea da. Se verifica temperamentul lui de gazetar, dar scrisul nu dă aceeași popularitate pe care ți-o dă contactul direct, unicul care poate asigura o bază electorală, fără de care omul politic riscă să rămînă un izolat.

În 1926, Ionel Brătianu s-a temut să aducă în guvern pe Iuliu Maniu, aș cum cereau indicațiile opiniei publice; bănuia că odată instalat la guvern, ar putea anula renunțarea la tron a principelui Carol. Nici formula unui guvern de coaliție - în primăvara anului 1926, Partidul Național nu fuzionase cu Partidul Țărănesc - Maniu-Mihalache, nu convenea Partidului Liberal, de aceea formula unui guvern Averescu s-a impus ca unica soluție.

După căderea de la guvern în decembrie 1921, la alegerile din martie 1922, în tot Ardealul, Octavian Goga nu a găsit o circumscripție electorală în care să se poată alege. El singur înlesnise revanșa lui Iuliu Maniu.

Către sfîrșitul unei guvernări, orice alegere parțială oferă un prilej de cunoaștere a stării de spirit, a orientării opiniei publice. În vara anului 1925, urma să aibă loc o alegere parțială la Reghin, în județul Ciuc. Guvernul Brătianu, care se găsea la sfîrșitul guvernării, s-a abținut să pună o candidatură, lăsînd opoziția să-și dispute voturile. Partidul Național și-a designat candidatul, iar Partidul Țărănesc a decis să susție același candidat. Partidul Poporului a prezentat candidatura lui Octavian Goga. Fără îndoială că Partidul Liberal a spijinit pe sub mînă pe Octavian Goga, dar acest sprijin pur administrativ devenea mai mult iluzoriu, cînd cele două partide - Național și Țărănesc - concentrîndu-și toate forțele, puteau exercita cel mai eficace control. Octavian Goga avusese simțul de prevedere să se înțeleagă cu Partidul Maghiar, care avea cuvîntul decisiv într-o regiune aproape în întregime secuiască. Octavian Goga a fost ales. Ionel Brătianu făcuse introducerea la guvernul generalului Averescu, destinat să-i succeadă în 1926.

În noiembrie, la deschiderea corpurilor legiuitoare, Octavian Goga și-a făcut reapariția în viața parlamentară. Cu prilejul validării alegerii de la Reghin, Octavian Goga s-a înfruntat cu cele două partide de opoziție, Național și Țărănesc. Cel mai redutabil adversar era N. Iorga, care la acea dată împărțea cu Iuliu Maniu șefia Partidului Național.

Prin 1903, Octavian Goga, student la Budapesta, publicase un articol contra lui N. Iorga. Ori acest articol l-a durut și nu l-a uitat. Se explică de ce, prețuind pe poet, nu a avut nici o simpatie pentru om. A mai contribuit să întrețină această pornire de ostilitate și legătura de prietenie cu Ilarie Chendi. Acesta era ostil admirației condiționate și nu o dată azvîrlise săgeți veninoase lui Nicolae Iorga, așa de sensibil oricărui atac.

Discursul lui Octavian Goga la validarea de la Reghin, s-a transformat într-un rechizitoriu făcut Partidului Național în general și lui Iuliu Maniu în special.

Dacă Iuliu Maniu putea să asculte impasibil, și totuși cu atenția încordată, cele mai violente atacuri, fără să schițeze măcar o întrerupere, N. Iorga era excesiv de irascibil. Cîteva întreruperi, intervenții mînioase, au deviat discursul, transformîndu-l într-o polemică acerbă Goga-Iorga.

Dacă în atac N. Iorga era impetuos, plin de inspirație, în apărare și mai ales în hărțuieli, era din cauza imensei lui vanități, care nu concepea decît admirația totală cu abdicarea spiritului critic, foarte inegal. Invectivele lui N. Iorga erau neîndurate, dar le anulau ironiile lui Octavian Goga, care îi cunoștea lui N. Iorga punctul nevralgic: N. Iorga nu putea suporta ironia folosită de Goga cu o savantă măiestrie. Din acest duel, Octavian Goga a ieșit clasat ca un debater parlamentar de mare talent, succesul obținut îl consacra.

Încă din februarie, sigur de succesiunea la guvern, a început unele tainice negocieri cu o parte din fruntașii Partidului Național, în vederea participării într-un guvern Averescu. Negocierile au fost duse în așa de mare secret, că a fost unanimă surprinderea la 6 aprilie 1926, cînd au apărut în guvern alături de Octavian Goga, fruntașii Partidului Național Vasile Goldiș, Ion Lapedatu și părintele Lupaș, fără să mai ținem seamă de personalitățile de a doua mînă care părăseau pe Iuliu Maniu. Un spectacol deprimant al unui tîrg de conștiințe pe care N. Iorga l-a stigmatizat într-un articol de mare răsunet: *Fripturiștii*, publicat în *Neamul românesc*. Octavian Goga dăduse o mare lovitură lui Iuliu Maniu, dar se situase la periferia politicianismului. Nici o idee nu justifica operația din aprilie 1926, în afară doar de necesitatea Partidului Liberal de a avea un guvern de simplu provizorat. Un guvern fără nici un reazim în opinia publică putea fi cu ușurință înlăturat de cunoscutul mecanism al camarilei prezidate de Barbu Știrbey. Durata guvernului era în funcție de sănătatea așa de șubredă a regelui Ferdinand.

Partidului Poporului nu putea cîștiga alegerile decît printr-o teroare fără precedent, cînd partidele Național și Țărănesc prezentau o listă unică. Ministru de interne, Goga a realizat miracolul urnelor care transformă voturile date opoziției în voturi pentru guvern. Cînd agenții electorali, conștienți de impopularitatea partidului, au mînă liberă, atunci toate abuzurile sunt posibile. Și agenții electorali și-au făcut de cap. Guvernul Averescu a obținut prima majoritară, dar cu ce preț? Partidul Național și Partidul Țărănesc fuzionau, Maniu ieșea crescut ca prestigiu politic, pe cînd Octavian Goga scădea, pe cît de inutil, pe atît de vertiginos.

Ca ministru de interne, odată terminate alegerile, a fost diletant, iar ca autoritate administrativă absent. Aveai sentimentul întristător că Goga nu avea nici o noțiune de ceea ce este un stat. La Monitorul Oficial, Mihai Sadoveanu tipărea *Comoara satelor* pe socoteala statului și o distribuia prin jandarmi, ca să culturalizeze pe țărani, însușindu-și produsul acestei vînzări forțate. Un poet, Ciurezu, aciuat la cabinetul lui Octavian Goga, a avut ideea ingenioasă de a tipări tot la Monitorul Oficial, un volum *Mustul care fierbe*, în care a strîns articolele din *Țara noastră*. Era o dulce anarhie, instalată în numele ideii de autoritate. Raporturile cu presa erau cordiale - Octavian Goga s-a simțit totdeauna gazetar - dar nu mai puțin, libertatea presei primea corectivul fantezist al anturajului ministrului. Liberalii, în lungile lor guvernări au practicat toate abuzurile, dar s-au ferit totdeauna să se atingă de libertatea presei, pentru a salva astfel aparențele [illegible] Partidul Liberal a avut o presă slabă și s-a bucurat de ostilitatea neîndurată a presei.

Octavian Goga s-a lăsat antrenat de anturaj, fără să-și dea seama că prin hărțuielile iritante la care era expusă presa, se izolează și în momentul în care Partidul Liberal va avea interes să dărîme guvernul Averescu, va afla sprijinul ziarelor supuse regimului de suspendări nevinovate.

În mai 1927, medicii nu au dat speranțe, fixînd foarte apropiat sfîrșitul vieții regelui Ferdinand. În logica politicii lui Brătianu, guvernul Averescu trebuia concediat. Și în ce condiții umilitoare! Ministrul palatului, Hiotu, a venit la președinția consiliului de miniștri, prezentînd șefului guvernului decretul de numire al noului președinte de consiliu, Barbu Știrbey. Ministrul palatului a ținut să precizeze generalului Averescu că era liber să contrasemneze sau nu decretul de numire al noului șef de guvern. Conform Constituției, nici un decret regal nu are valabilitate dacă nu este contrasemnat de un ministru responsabil. Zilele regelui Ferdinand erau numărate și Ionel Brătianu se temea de generalul Averescu, șef al guvernului, avînd un parlament, putea în momentul morții regelui să anuleze actul constituțional de la 3 ianuarie 1925 și să proclame rege pe Carol, ceea ce însemna o lovitură mortală pentru Partidul liberal, obligat să se supună sau să accepte transformarea lui în Partid Republican. Era atîta grabă, că Ionel Brătianu nu a mai ținut seama de o formalitate constituțională esențială.

Lovitura a fost pregătită cu măiestrie: măsurile arbitrare de suspendare a ziarelor au servit de pretext. Toate asociațiile de presă, directorii de ziare au făcut un protest colectiv, cerînd restaurarea - conform principiilor Constituției - libertății presei. În toate ziarele, guvernul Averescu era prezentat ca un guvern dictatorial. Octavian Goga ca o parodie a lui Mussolini. Pentru a ralia ziarul *Universul*, Ionel Brătianu a promis lui Stelian Popescu ministerul Justiției.

Pe plan extern, generalul Averescu schițase o orientare spre Italia - vizita la Roma din septembrie 1926 a șefului guvernului - ceea ce provocase îngrijorări la Paris. Deci atmosfera era pregătită și demiterea - acesta este termenul - guvernului Averescu, putea fi prezentată ca o măsură de apărare a libertăților fundamentale prevăzute de Constituție. Ca trecerea la un guvern liberal să nu fie directă, s-a recurs la Barbu Știrbey, care avea misiunea de a forma un guvern de coaliție. Ca în opereta muzicală Mlle Nitouche, se putea spune: Floridor c'est Celestin, Celestin c'est Floridor. După o săptămînă, Barbu Știrbey reintra în umbra camarilei, iar Ionel Brătianu forma guvernului.

În momentul căderii de la guvern, Octavian Goga a devenit, cum era de așteptat, ținta unui atac concentric al presei. *Dimineața, Universul, Adevărul, Lupta, Viitorul*, se întreceau în atacurile furioase pe care le dădeau fostului ministru de interne. Pînă și corectitudinea îi era pusă la îndoială. Ceea ce dădea măsura etică a campaniei de defăimare, era violența ziarului *Viitorul*. Oficios al guvernului liberal, avea la dispoziție documentarea care-l obliga să aibă o reținere în campania pe care o ducea. Ziarele de partid sunt mult mai pătimașe, iar criteriile etice nu sunt compatibile cu lupta pentru putere, care este prin natura ei, feroce. Buna credință este un lux neîngăduit ziarului de partid.

(Partea a III-a și ultima va fi publicată în numărul viitor)

O SCRISOARE ADRESATĂ POSTULUI DE RADIO *EUROPA LIBERĂ*

Stimate domnule Vlad Georgescu,

Întîi și întîi o mărturisire foarte personală. Sunt român de viță veche, transilvănean și unit, cu arborele genealogic frumos împodobit. Un strămoș de-al meu a strălucit printre iluștrii învățați ai școlii latiniste, altul, istoricește mai tînăr, a fost zămislit parcă anume să îndure ce aveam de îndurat în procesul memorandiștilor. Iar un bunic de-al meu a înghițit tot ce trebuia să înghițim în cei patru ani de dominație horthistă, căci a rămas locului, de veghe, cînd alții fugiseră.

Vă dați seama: aș avea toate motivele să-i cam înjur pe unguri.

Sunt însă prea zdravăn altoit împotriva urii. Poate și deoarece, cu un secol în urmă, s-a produs în familia noastră un mic accident. Bunicul (după tată) s-a îndrăgostit de o unguroaică de prin părțile Ciucului: bunica mea. Motiv pentru care vorbesc suficient de bine limba maghiară; motiv pentru care - mai ales - am cam rămas imun la resentimente, prejudecăți și cîntăresc lucid sensul evenimentelor; încerc adesea să mă transpun în pielea unui neromân, îmi plec urechea la argumentele străine nouă, mă constrîng să judec și altfel decît ne-am obișnuit să judecăm.

Îmi dau seama că starea mea și poziția mea constituie oarecum o excepție. Sper însă, în sinea mea, să nu fiu tocmai singurul român care s-a putut debarasa de întregul sistem al prejudecăților, sentimentelor, tradițiilor, ce determină modul nostru de gîndire în această privință. Mai ales pentru că sunt ferm convins că problema maghiară, relația româno-maghiară, situația minorității maghiare și atitudinea noastră față de ea, reprezintă azi problema cheie a existenței românești.

Gîndurile, opiniile mele în această privință, contrastează din nefericire nu numai cu starea de spirit generată în țară și alimentată și prin străinătăți de domnul Ceaușescu, ci contravin și sentimentelor, părerilor ce caracterizează modul de gîndire al multor buni români de pretutindeni.

Viziunea mea nu are prea vajnice tradiții, nu se prea bucură de popularitate, s-ar putea să lezeze chiar unele sensibilități cinstite și adînc înrădăcinate, motiv pentru care voi înțelege dacă nu veți opta pentru darea pe post a acestor cuvinte. În ceea ce mă privește, voi fi fericit dacă voi reuși doar să atrag atenția dumneavoastră și a colaboratorilor dumneavoastră asupra unei stringente necesități: revizuirea atitudinii românești, a platformei noastre naționale față de maghiari, mai ales față de maghiarii din țară. Mă simt obligat în primul rînd să vă spun: pentru a rămîne fideli spiritului românesc de dreptate, ar trebui să vorbiți mai deschis despre realitățile minoritare din actuala Românie.

Noi am trăit cu toții în volbura unor amintiri amare și grele. Nu ne leagă istorioare idilice de dominația maghiară. Ungurii, cînd au fost stăpîni, au fost trufași și aroganți.

Dar, domnule V.G., mi-e și mai mare teamă de cele ce vor zice despre noi copiii maghiarilor de astăzi din Banat, Transilvania și părțile Crișurilor. Noi, totuși, chiar și în jumătatea de secol de după 1867, aveam societățile noastre culturale, aveam Astra, aveam băncile și cooperativele noastre, constituite pe temei național, aveam partidele noastre politice - pînă și Partidul Social Democrat Ungur avea o secțiune românească - aveam ziare și reviste, și deputați în parlament, aveam școli, administrate de biserica ortodoxă și de cea unită - și oricît de cenzurate, și lovite, și oprimate au fost aceste organisme ale ființei noastre naționale, oricît de umiliți am fost adesea de stupida și mioapa stăpînire ungurească, oricît de ambițioasă a fost politica de maghiarizare, o seamă de lucrări de căpătîi ale Școlii ardelenești au fost tipărite tocmai la Buda; Maniu a fost deputat în Parlamentul de la Budapesta și cuvintele de îmbărbătare, cuvintele însuflețirii naționale, cuvintele unui Slavici sau Barițiu, ale unui Goldiș și chiar ale unui Goga au fost tipărite adesea în tiparnițele ce ființau în Ungaria sau în Transilvania, dominată de unguri.

Desigur, cunosc foarte bine toate actele de oprimare, comise și săvîrșite de puterea ungurească împotriva manifestărilor spiritului românesc. Știu foarte bine că aristocrația maghiară ne-a desconsiderat și ne-a umilit. Dar știu totodată - ceea ce azi se trece sub tăcere - că s-au găsit și unguri luminați, care ne-au luat apărarea. Pînă și în Parlamentul de la Budapesta. Am studiat cu emoționată atenție textele unui anume Lajos Mocsary, și aș fi extrem de fericit dacă s-ar găsi astăzi un român de cinste, care să dea dovadă de atîta curaj în apărarea maghiarilor minoritari din Transilvania, cum s-a încumetat acest ungur get-beget să se pronunțe în interesul nostru și al adevărului. E bine să se știe că pînă și în anii dominației horthiste din Transilvania de nord, episcopul romano-catolic de Alba Iulia, Aron Marton, de la avonul bisericii Sf. Mihai din Cluj, a avut curajul moral și spiritual să se ridice împotriva oprimării noastre. De ce oare în România lui Ceaușescu, întregul aparat al propagandei de stat și de partid pedalează exclusiv pe fapte ce instigă la ură și răzbunare? De ce oare pînă și biserica ortodoxă, chemată să slujească dragostea față de aproapele nostru, răscolește azi numai faptele durerii de odinioară, retipărind în monstruoase antologii, cum este cea întocmită de dl. Fătu, protejatul domnului Drăgan, tot ceea ce presa legionară a știut să furnizeze contra ungurilor? Recurgînd pînă și la falsuri total inutile, cum ar fi istoria bisericii de la Miercurea Ciuc, prezentată ca fiind devastată de unguri, deși ea nu a fost terminată și sfințită niciodată? Mă întreb, ce interese românești cer astăzi recrudescența fără de seamăn a urii naționale? Chiar și cu prețul mutilării și falsificării adevărului, al prezentării tendențios-unilaterale a faptelor, accentuînd și repetînd pînă la paroxism, tot ceea ce nu poate decît să alimenteze ura încinsă, oarbă, stupidă...

După umila mea părere, toate acestea nu servesc nici pe departe intereselor românești. Este vorba, pur și simplu, de interesele personale ale domnului Ceaușescu. Domnia sa a adoptat o tactică vicleană și perfidă. A știut și știe foarte bine, că sentimentele naționale românești au și o puternică tradiție anti-maghiară. Știe extrem de bine că orice aluzie la pericolul maghiar, la pretenția ungurilor asupra Transilvaniei, e în stare să mobilizeze îndată toate forțele neamului. E singura, e ultima lozincă cu care mai poate mobiliza. Domnia sa nu mai dispune de alte mijloace, de alte argumente. Mizează deci pe acest sentiment, pe această reacție a noastră, aproape atavică, și iată, reușește să ne orbească. Tîmpiți mai suntem, aș zice, dacă nu aș spera să ajung să mă adresez prin aceste cuvinte marelui public românesc.

Platforma politică și ideologică a puterii personale și familiale a domnului Ceaușescu este construită azi pe doi piloni de mare încredere: sentimentul antimaghiar și securitatea.

Regimul - poate și mulți români de bună credință - se bucură, crezînd că aparenta asimilare a minorităților întărește națiunea. Și vai, amar se înșeală! Măcar din propria noastră experiență istorică, ar trebui să învețe protipendada de astăzi de la București. Oprimarea, suprimarea, asimilarea forțată naște numai rezistență, ură, revoltă și răzbunare. Întărește atașamentul celor oprimați la ființa lor națională. Minoritățile, în asemenea condiții, nu-și pierd decît uscăturile, cum s-a întîmplat și în cazul nostru.

Domnul Ceaușescu a inventat un original șovinism de stat. Ca să ne cîștige pe noi, românii, ne sugerează zi și noapte, pe toate căile, că țara e în pericol, că ungurii ne vor Ardealul. Implicit: că ungurii de la noi sunt o masă de oameni periculoși. Și pentru ca nu cumva vreun român mai răsărit, mai european, mai cu simțul dreptății - care nu a uitat cît de scumpă ne-au fost și nouă, pe vremuri de restriște, limba națională, cultura națională, școala românească sub dominația maghiară - să zică: vezi Doamne, chiar dacă maghiarii de la noi pînă acum nu au fost periculoși pînă acu', vor fi neapărat de acum înainte, de vreme ce contestăm pînă și existența lor națională, considerîndu-i în noile documente de partid "români de naționalitate maghiară", ba chiar și "români de limba maghiară", elucubrație ridicolă, foarte asemănătoare cu formularea contelui de Appony, care vorbea de o "națiune politică maghiară" din care fac parte toți cetățenii Ungariei, fără deosebire de naționalitate, deci, pentru ca un român mai puțin înrobit de propriile noastre prejudecăți, să ajungă la concluziile nedorite de regim, domnul Ceaușescu a inventat o nouă teorie de justificare a inegalității: aceea bazată pe principiul primatului istoric. Și a cam reușit să ne infesteze cu ea. Sîntem gata-gata să credem în privilegiul primului venit, chiar de rîd și curcile de noi, chiar și dacă toată Europa zîmbește cu dispreț, privind acest penibil spectacol al renunțării totale la principiile democrației. Clasificarea cetățenilor unei țări în "autohtoni" și "venetici" sună ridicol și rușinos oriunde, în zonele în care pe Terra, s-a încetățenit idealul libertății și egalității. Și sună penibil, îndeosebi cînd este vorba de o populație care s-a așezat totuși, chiar după teoriile marelui istoric care este domnul Ilie Ceaușescu, cel puțin de șapte sute de ani prin locurile respective.

Din nefericire însă, se pare că orice nație din lume are puncte slabe: orgoliul, amorul propriu. Suntem extrem de flatați de ideea superiorității noastre, de ideea primatului nostru, de ideea descendenței noastre nobile și străvechi, și suntem gata-gata să credem că egalitatea pe care am acorda-o barbarilor și veneticilor de maghiari, este un act al generozității noastre naționale. Dăm uitării pînă și punctele de la Alba Iulia, pînă și statutul naționalităților, pe care l-am decretat, pentru a oferi garanții în privința Tratatului de pace de la Paris, dar am dat uitării și propriile noastre doleanțe și revendicări din perioada de dinainte de 1918, ca să nu mai vorbim de principiile sacre ale democrației în general.

Îmi dau foarte bine seama că aceste cuvinte se vor bucura de o audiență înțeleaptă numai în rîndurile acelor români, care își dau seama de adevăratele interese, de interesele de perspectivă ale națiunii noastre. Care își dau seama de faptul că șovinismul lui Ceaușescu ne compromite și ne înrobește. Că omul care a dus țara de rîpă, omul care a făcut ca mizeria materială, morală, spirituală de astăzi să pericliteze viitorul și sănătatea neamului, omul care disprețuiește profund națiunea română, omul care distruge cultura română, s-a dedat la un joc lugubru și imoral: ne oferă murdara satisfacție a faptului că există în țară o categorie de oameni și mai oprimați decît noi. Și reușește să ne manipuleze în așa fel, încît o însemnată parte a tensiuni să se canalizeze nu împotriva domniei sale, ci împotriva minorităților.

Cert este că pe măsură ce ideologia domiantă a devenit din ce în ce mai șovină, este extrem de greu să pretindem maghiarilor și nemților și celorlalte seminții să adere la ea din tot sufletul. Dacă lealitatea și loialitatea minoritarului nu se poate manifesta decît în dauna și împotriva sentimentului național.dacă îi pretindem un patriotism care să strige toată ziua: "Afară cu mine din țară! Eu sunt venetic! Barbar! Străin! Criminal!", atunci nu prea văd cum să-i cîștigăm de partea noastră. Dacă un maghiar, un sas ori șvab, un slav - fie el ucrainean, lipovean, sîrb, bulgar sau de altă spiță - nu este considerat cetățean loial și cinstit al patriei, numai cu condiția să renunțe la ființa sa națională, vom ajunge să-i constrîngem pe toți să fie realmente neloiali și dușmani ai țării.

Din nefericire, opinia publică românească nu este informată deloc în privința condițiilor în care trăiesc astăzi minoritățile. S-ar putea ca mulți români să aplaude o serie de fapte care, în realitate, contravin intereselor noastre și întunecă imaginea pe care lumea și-o face despre națiunea și țara noastră. De cîte ori în presa internațională se fac aluzii la faptul că pînă și în zonele compact maghiare, ca de exemplu în părțile secuiești, în mai toate funcțiile de conducere sunt numiți români, care adesea nici măcar nu vorbesc limba localnicilor; de cîte ori răzbat în presa occidentală știri privind strivirea învățămîntului în limba maternă a minorităților, presa oficială românească sare imediat și răcnește: "Calomnie! Propagandă revizionistă! Ungurii ne vor Ardealul!" Și mulți români cinstiți sunt convinși și astăzi că toate acestea sunt într-adevăr calomnii. Și repetă în neștire: "Cine mănîncă pîine românească să vorbească românește!" Și nu-și dau seama, vai, că repetăm greșeala istorică, pe care au comis-o înainte ungurii. Și nu-și dau seama, că dacă ar fi să se organizeze un control al statutului naționalităților din România, din partea unui for internațional obiectiv și nepărtinitor - abia atunci ar ieși în vileag, că tocmai politica națională a lui Ceaușescu pune țara (și integritatea teritorială a țării!) în pericol.

Este - totuși - un preț prea mare pe care îl plătim pentru bucuria de a-i avea pe domnul și doamna Ceaușescu în fruntea statului.

Stimate domnule V. G., nu am pretenția ca epistola mea să fie citită pe post. Sunt realist. Îmi dau seama de discrepanța dintre poziția mea, dintre vederile mele și opiniile multora dintre românii cinstiți, inclusiv o parte din colaboratorii dumneavoastră. Îmi dau seama că viziunea mea asupra lucrurilor este atît de neobișnuită, atît de singulară poate, încît s-ar putea să producă mai mult rău decît bine. Lipsa totală de informații a publicului românesc în această privință ar face ca mulți să exclame: insul e vîndut ungurilor, cîntă în struna lor! E prea departe încă timpul în care se va adeveri că tocmai acest mod de a privi lucrurile servește cu adevărat intresele românești și facilitează realizarea unui front comun al românilor și al minorităților naționale împotriva dictaturii domnului și doamnei Ceaușescu.

M-aș mulțumi deci cu foarte puțin. Aș fi fericit dacă aș reuși să vă sensibilizez pe dumneavoastră în privința temei tratate. Dacă aș reuși să atrag atenția postului de radio pe care îl conduceți asupra necesității contracarării xenofobiei și șovinismului stupid, generat de regimul de la București. Pe vremuri, presa comunistă susținea: șovinismul este arma otrăvită a burgheziei, este diversiunea folosită de clasele dominante în vederea canalizării tensiunilor sociale. Azi, șovinismul lui Ceaușescu este, fără tăgadă, o diversiune practicată numai și numai în interesul perpetuării puterii sale personale.

Să ne ferească Domnul de miopia politică, de ceața care se așează în clipa în care ne lăsăm flatați de neadevăruri.

Notă a redacției *Curentul*:

În legătură cu scrisoarea reprodusă, atragem atenția cititorului asupra poziției ziarului, referitor la această problemă:

"Problema *minoritarilor* deci se pune ca și în trecut și cere o rezolvare. O soluție, în concret, nu poate avea decît un punct de plecare onest, dacă vrea să ducă la rezultate mulțumitoare. "Patria - scrie Pamfil Șeicaru într-un articol din *Curentul* din 23 martie 1935 - nu este o ecuație politică. Patria este o realitate morală." Nu ne face nouă, ca români, nici o cinste cînd cei ce nu pot iubi România vorbesc de "patria noastră comună". Este un act de acceptare a unei silnicii și prin această acceptare noi ne terfelim propria istorie.

(continuare în pag. 3)

CURENTUL LITERAR

apare sub îngrijirea lui Ion Negoiţescu

Emil Hurezeanu

ECHINOXUL

în toamnă

Se împlinesc în această toamnă 18 ani de la crearea revistei studenţeşti de cultură *Echinox* de la Cluj.

Anul înfiinţării, 1968, era unul de promisiuni politice şi culturale într-o Românie unde comunismul dădea semne de umanizare, ca să parafrazăm această, în fond, teribilă locuţiune: comunism cu faţă umană...

Se publicau iarăşi, după un doliu prelung şi suportat atît de umilitor de toţi cei născuţi în limba română, mulţi din clasicii noştri, înmormîntaţi a doua oară în indexul proletcultismului.

Reapăreau, la a doua lor naştere - după expresia lui Ţepeneag - dar şi cu experienţa morţii, ostracizaţii a două decenii de sincopă.

Pentru că 20 de ani durase acest interval, atît de prădalnic şi pentru cultura noastră... În 1968, era greu de crezut că "obsedantele decenii" nu stau în urmă, depăşite şi lămurite, ci înaintea noastră, ca o traversare a unui pustiu neaşteptat.

În acel an 1968, noaptea părea că se desprinde încet de pe pămîntul culturii româneşti. Se făceau revizuiri, se operau reabilitări, se denunţau abuzuri, se refăcea, greu şi încet, speranţa. Se conjurau mitologiile înălţării prin moarte, atît de proprii etosului românesc, fiind atît de mulţi cei sacrificaţi dedesubt. Era mai mult decît aşteptau învinşii urgiilor depăşite, dar, vai, cu cît mai puţin avea să fie decît cei mai sceptici au prevăzut.

În 1968, deci, o nouă viaţă, după cea furată sau măsluită, "o nouă primăvară pe vechile dureri", cum spunea unul din martorii durerii.

Atunci, la jumătatea drumului dintre întuneric şi lumină, a apărut *Echinoxul* de la Cluj. Această revistă a fost înfiinţată de un grup entuziast de studenţi. Ei reprezentau prima generaţie postbelică de intelectuali, căreia i se recunoştea dreptul la cultură: se scria, încă din primul număr al revistei, despre Heidegger, se traduceau expresionişti şi ermetici, evazionismul şi onirismul intrau în ecuaţie cu talentul şi cultura, iar cafenelele boemei se rebotezau fără complexe; foarte aproape de Casa prieteniei românosovietice se flirta cu abolirea prejudecăţilor de tot felul la cafeneaua "Arizona".

Vacanţele studenţeşti de Crăciun şi de Paşti fuseseră obţinute prin manifestaţii de stradă la Bucureşti, iar revista studenţească *Echinox* printr-o extraordinară emulaţie intelectuală la Cluj.

Echinoxul a stat încă de la început sub semnul unei tradiţii transilvane generoase, începută cu Şcoala Ardeleană şi întreruptă tragic odată cu surghiunirea lui Blaga, distrugerea bisericii unite sau înăbuşirea acelei izbînzi intelectuale care a fost Cercul Literar de la Sibiu. Regula instituită la *Echinox* a fost respectul pentru valoarea spirituală şi morală autentică, de la noi şi de pretutindeni. Cele trei limbi ale Transilvaniei s-au unit într-un modus vivendi al cugetului, al intelectualităţii regăsite ale acelei Alma Mater de nivel european.

Acolo doar, în teritoriul ferit de ideologii şi naţionalisme otrăvite, Bartok îndrăgeşte muzica populară românească, Goga recită ungureşte şi Blaga conversează cu daimonii germanici.

Clujul se mai numea şi Kolloszvar şi Klausenburg iar clujenii şi ardelenii, români, maghiari şi germani, după atîtea suferinţe separate şi comune, se simţeau mai aproape de spiritul României Mari interbelice, decît ceea ce se pregătea să devină Napoca tumefacţiilor naţionaliste ale epocii Ceauşescu.

Într-un astfel de climat a început acum 18 ani *Echinoxul*. Onestitatea şi rigoarea intelectuală a celor cîteva sute de studenţi şi a cîtorva profesori care l-au făcut posibil în aceşti ani, era garantată de Universitatea Daciei Superioare, iar exuberanţa, curajul moral şi lipsa de abilitate pentru căciuleală sau compromisuri, de vîrsta studenţiei şi de speranţele în democratizarea şi liberalizarea ţării.

În acest fel, apariţia continuă, timp de 15 ani, a unei reviste trilingve de cultură în capitala Transilvaniei, în absenţa oricărei compensaţii materiale, a unei difuzări normale prin reţeaua poştală, cu dificultăţi constante în obţinerea hîrtiei şi a tiparului, cu zile şi nopţi pierdute de studenţi într-o minusculă chilie boltită, în care două maşini de scris antedeluviene se disputau cu îndîrjire, toate aceste gesturi se înscriu într-un act nu doar de cultură, ci şi de patriotism.

Revista *Echinox* a asistat, dar în primul rînd a format, numeroase talente literare care au intrat în literatura română ca scriitori de prima mînă. "Echinoxiştii" - cuvînt intrat în limba română odată cu revista, au publicat în aceşti ani sute de cărţi, au obţinut zeci de premii naţionale. Numai traducerile de poezie, publicate număr de număr, ar putea compune o bibliotecă universală, modernă şi contemporană extraordinară prin dimensiuni şi calitate.

Revista a cunoscut în ultimii trei-patru ani atacurile politicii culturale ale regimului. Nu s-a mai putut feri, aşa cum a reuşit atîţia ani. În 1979, la aniversarea unui deceniu de existenţă a revistei, s-au adunat la Cluj, în aula facultăţii de filologie, sute de studenţi, foşti studenţi, profesori şi scriitori din întreaga ţară pentru a-şi manifesta solidaritatea cu acest act de rezistenţă culturală care era *Echinoxul*. În calitate de echinoxist şi secretar de redacţie al revistei, mi-am exprimat şi eu atunci, în faţa asistenţei, dorinţa ca *Echinoxul*, ca fenomen astronomic să nu se confunde niciodată cu eclipsa. Între timp, echipa *Echinoxului* a fost alungată - noaptea a crescut peste măsură.

Gelu Ionescu

Pe marginea albumului memorial NICHITA STĂNESCU

Am parcurs pe îndelete Albumul memorial ***Nichita Stănescu****, editat de revista* ***Viaţa Românească*** *şi alcătuit de poetul Gheorghe Tomozei. Acest album memorial a apărut la un an de la moartea lui Nichita Stănescu, deci în decembrie 1984; ca orice album memorial, el conţine mai întîi foarte multe mărturii ale apropiaţilor şi familiei poetului, multe fotografii, interviuri, dialoguri şi declaraţii ale lui Nichita Stănescu - în total un foarte vast material documentar dar şi sentimental care a încercat şi a reuşit în mare măsură să refacă traiectoria vieţii poetului de frunte al unei generaţii. În plus, sînt adunate aici mai multe inedite mai vechi precum şi creaţia lui Nichita Stănescu din ultimii ani: în total, aproape 300 de poeme - ceea ce face ca albumul memorial să fie şi o carte* ***de poezie****, cea dintîi după moartea autorului ei şi, nu numai pentru asta, din cele mai zbuciumate ale întregii opere.*

Nu încape îndoială că acest volum, care e deci mai mult decît un album memorial, constituie expresia sinceră şi cu totul justificată a vieţii literare româneşti contemporane pentru care Nichita Stănescu a fost un mit, un mit încă din timpul vieţii, mai precis al ultimilor ani din cei relativ puţini, numai 51, cît a trăit. Faptul că mulţi dintre cei mai audiaţi critici contemporani au vorbit şi scris, în repetate rînduri, despre Nichita Stănescu ca despre marele poet al literaturii din ultimii 25 de ani, alăturîndu-l lui Eminescu, Arghezi, Blaga, Bacovia, Ion Barbu atîrnă greu în balanţă. Dar mitul acesta e totodată un produs al personalităţii poetului, al prezenţei sale publice, în tot felul de întîlniri cu cititorii şi, foarte dese, prea dese, cred, în ultimii ani. Firea sa boemă neascunsă, chiar dacă nu ostentativă, nonconformismul felului său de a vorbi şi recita, darul de a electriza circumstanţele în versuri, dar şi în scurte, oraculare şi astfel deseori criptice cuvîntări, împreună cu felul său "populist" de a se întîlni cu oamenii şi mai cu seamă de a-i primi (prea uşor) în intimitatea sa, au favorizat mitul. Admirat mai cu seamă de tineri, dar ascultat şi de cărturari şi de confraţi, Nichita Stănescu era, dincolo de frapanta lui originalitate, un om dăruit cu o vie, fascinantă inteligenţă, cu farmec plebeu, ploieştean şi cu o anume bonomie fraternă "rusească". El nu făcea eforturi pentru a fi "altfel" - era aşa, chiar dacă te putea surprinde şi prin normalitate.

Despre toate aceste întruchipări ale poetului Nichita Stănescu, albumul memorial dă seamă numai prin textele circumstanţiale ale scriitorului, dar şi prin mărturiile, amintirile, fişele biografice semnate de mulţi confraţi, prieteni mai apropiaţi sau numai amici, unii mai vechi, alţii mai noi, colegi de generaţie, mai tineri dar şi mai vîrstnici, din cei care l-au cunoscut pe Nichita cel din primii ani ai afirmării, poate cei mai străluciţi ai vieţii sale. Textele semnate de Constantin Abăluţă, Ioan Alexandru, Alexandru Andriţoiu, Cezar Baltag, Ion Băieşu, Ana Blandiana, Geo Bogza, Nicolae Breban, Emil Brumaru, Constantin Chiriţă, Alexandru Condeescu, Radu Cosaşu, Ov. S. Crohmălniceanu, Geza Domokos, Aurelian T. Dumitrescu, Dana Dumitriu, Victor Felea, Paul Georgescu, Ion Gheorghe, Grigore Hagiu, Ion Horea, Silvian Iosifescu, Mircea Iorgulescu, Cezar Ivănescu, Mircea Ivănescu, Mircea Martin, Dumitru Micu, Marin Mincu, Florin Mugur, Fănuş Neagu, Damian Necula, Ioanichie Olteanu, Adrian Păunescu, Nicolae Prelipceanu, Adam Puslovici, Lucian Raicu, Eugen Simion, Marin Sorescu, Petre Stoica, Mihai Şora, Janos Szasz, Cristina Tacoi, Laurenţiu Ulici, Nicolae Velea şi desigur Gheorghe Tomozei - realizatorul meritos al volumului - textele acestora sînt poate cele mai semnificative.

Mă surprinde absenţa a doi prieteni din cei mai apropiaţi ai poetului - am numit pe Ion Drăgănoiu şi pe pictorul Sorin Dumitrescu, cel care a "ilustrat" (dacă se poate spune numai atît) cîteva cărţi, dintre ultimile, ale lui Nichita Stănescu. După cum mă mîhneşte absenţa din acest volum a numelui unuia dintre cei mai apropiaţi prieteni ai începuturilor, unul dintre cei care au scris printre primii despre valoarea excepţională a poetului - mă refer la Matei Călinescu - menţionat în acest documentar numai de Nicolae Breban, dar uitat cu bună ştiinţă de alţii, numai pentru că nu este în ţară.

În astfel de situaţii, în astfel de cărţi, inegalitatea valorică şi supralicitarea unor anecdote sau a unui spirit anecdotic, sunt fireşte inevitabile; însă întregul cuprinde ceva tulburător, şi anume acel sentiment pe care mulţi confraţi l-au avut la moartea lui Nichita Stănescu, aceea că au pierdut scînteia de geniu a unei generaţii; vedea o lume întreagă cum poetul îşi risipeşte cu bună ştiinţă şi farmecul şi darul şi sănătatea, încît acest sfîrşit precipitat era mai de mult previzibil, alarmînd nu o dată pe prietenii şi admiratorii lui.

Volumul de faţă are meritul de a face vie şi poate perenă dragostea cînd condiţionată, cînd mai ales necondiţionată a celor care s-au apropiat, fără greutate, de mitul, de persoana sa, desigur mai întîi de opera lui Nichita Stănescu. Mitul, cum spuneam, aparţine ultimilor ani de viaţă ai poetului şi coincide, în chip straniu, cu acei în care unii critici au fost mai reci cu opera sa mai nouă. Mă refer la exact acei critici care se luptaseră ani de zile să-l impună şi reuşiseră. În schimb, personalitatea poetului era tocmai luată în braţe de mulţi dintre acei care, în anii creaţiei de vîrf a lui Nichita, i-o contestaseră, libertatea din poezia sa, libertatea în toate sensurile, a crispat critica oficială şi acest volum memorial a uitat să amintească măcar de atacurile împotriva poeziei tinere şi în special împotriva celei a lui Nichita Stănescu din deceniul 7, atacuri care nu aveau nici o acoperire estetică, ci numai una politică.

Desigur, volumul de faţă nu a voit să ne prezinte istoria receptării poeziei lui Nichita Stănescu - deşi nu era inutilă măcar o schiţă a acestei istorii; "oficializarea" poetului, la care a lucrat el însuşi, în spiritul uşurătăţii sale de a sluji ocazionalul, a contrariat pe mulţi, inclusiv pe vechi prieteni, despărţindu-l de unii dintre ei şi aducîndu-i în schimb în preajmă destui (prea uşor acceptaţi) veleitari. O parte din aceste "urme" se văd şi în albumul memorial, album din care mai lipseşte ceva, ceva ce ţine de imaginea acestui ultim Nichita: şi anume suferinţa adevărată că el devenea din ce în ce mai oficial în anii în care oficialitatea era în plină ofensivă împotriva acelor valori din care, fără nici o îndoială că el făcea parte. Mîhnirea lor de a nu-l şti pe Nichita Stănescu alături decît cu intermitenţe a pălit, desigur, odată cu marea întristare în faţa dispariţiei, vai, atît de timpurii a luminatului său har.

Puţini scriitori din cîţi am cunoscut - cu Nichita Stănescu viaţa a vrut să nu fim mai mult decît simple cunoştinţe - puţini scriitori mi-au dezvăluit darul, poate şi blestemul de a transforma fiinţa lor, clipă de clipă, în literatură, precum autorul celor ***11 elegii****. Şi dacă mai trebuie să remarc o calitate a albumului memorial dedicat lui, atunci este şi aceasta că face să plutească acest dar inefabil peste litera inertă.*

Cu acest volum a început perioada de doliu care urmează dispariţiei oricărui scriitor adevărat, perioadă în care se pregăteşte subteran, impalpabil, dincolo de toate aducerile aminte, posteritatea lui critică.

Peste mai mulţi ani, numai Dumnezeu ştie cînd, se va vorbi, se va scrie altfel despre opera lui Nichita Stănescu - probabil mai adînc, mai exact, mai întreg decît s-a făcut în timpul vieţii. Aşa e legea literaturii. Iar tristeţea contemporanilor vine şi din împrejurarea că această perioadă a început prea devreme, că Nichita, incomparabilul Nichita, nu mai este...

(continuare din pag. 2)

Basarabenii n-au văzut în Rusia, nicicînd, patria şi nici românii din Transilvania n-au înţeles prin patrie, Ungaria. Patria este mai mult decît statul. Ca "patrioţi români", ungurii din Transilvania sunt tot aşa de neverosimili ca şi saşii. Este necinstit să ceri iubire din partea celui a cărui dragoste aparţine altuia. Dar statul are dreptul să ceară de la toţi cetăţenii lui, loialitate. Adică respectul legilor. Ori, tocmai aici se pune problema fundamentală pentru o soluţie justă. Numai legile care respectă pe om au dreptul de a-i cere omului respect faţă de lege. Este vorba de omul real, nu de cel abstract al democraţiei liberale sau socialiste, ambele "fără deosebire de etc., etc." Apartenenţa etnică face parte integrantă din identitatea şi, prin aceasta, din personalitatea omului ca realitate individuală. De la acest principiu trebuie plecat." (*Curentul*, anul L, nr. 5924, 11 martie 1978, pag. 5, **Vasile C. Dumitrescu, "Minorităţi, Minoritari, Elite şi Pieile Roşii conlocuitoare".)**

O nouă revistă

ALERGĂTORUL DE LA MARATHON

Fondator şi coordonator: VICTOR FRUNZĂ

Începînd cu numărul 2, revista **Alergătorul de la Maraton** are peste 200 de pagini, în format de buzunar.

Din sumarul acestui al doilea număr:

Anonim din ţară - *Ţipăt;* Dosarele ALERGĂTORULUI DE LA MARATHON **Victor Frunză** *Mai tari decît terorismul de stat* (Un portret amplu, a trei oameni neînfricaţi, care în ţară şi apoi departe de România, se împotrivesc dictaturii ceauşiste, cerînd doar respectarea demnităţii umane şi a legilor. Pe bază de documente, mărturii şi întîmplări incredibile, sunt ilustrate metodele de infiltrare, dezbinare şi de aplicare a terorii de stat în comunitatea românească din Australia de către trimişii regimului de la Bucureşti); "Fondul secret" - **Ion Caraion** - *Cuvintele în exil;* **Virgil Tănase** - *O istorie de Paşti;* Martori la bară: **C. C. Popescu** - *Însemnări pe un frig beznă* (Un tînăr medic din capitală descrie fapte din iarna 1984-1985 la care a fost martor); **K. Lutroian** - *Miscellanea* (o suită de tablete cu scene şoc din prezent); **I. M. EMES** - *Magistrala... trăncăneală;* Istoria literaturii române **Ion Negoiţescu** - *Cariera literară a lui Marin Preda;* Istoria P.C.R. - Anul 1933: **Andrei Bărdescu** *Procesul "Procesului de la Griviţa" nu a avut loc.* **Constantin Dumitrescu** - *Sirena lui Va... Nicolae. Şi astfel Ceauşescu deveni revoluţionar la 15 ani;* Autori, idei, cărţi: *Zvonurile în România,* **un studiu de Steven Sampson;** *De vină să fie oare numai Ceauşescu?,* **recenzia lucrării** *Romania: Politics, Economics and Society* **de Michael Shafir;** *Despre adevăr, obiectivitate şi ceva ce seamănă a afacere,* **cronică pe marginea lucrării** *23 August. Documente,* **apărută la Bucureşti;** Scrisori, reacţii, ecouri

ALERGĂTORUL DE LA MARATHON apare într-un format de buzunar, în condiţii grafice superioare.

ALERGĂTORUL DE LA MARATHON este o revistă care se difuzează pe bază de comenzi contra cost. Preţul: Biblioteci şi librării: 14 $ + porto. Comandată direct la editură (de către persoane pariculare): Europa - 25 DM, 80 FF, 100 Dk. kr. USA, Canada, Australia 13 $ (inclusiv porto) supliment gratuit *Alergătorul de la Marathon* nr. 1. Achitarea volumului se face simultan cu comanda.

Călin Andrei Mihăilescu

UN DICŢIONAR NECANONIC

Dicţionarul român-german elaborat de H. Tiktin este o operă majoră şi insolită a lexicografiei româneşti. Caracterul original al lucrării e însoţit de o istorie pe măsură: prima ediţie a apărut în România sub semnătura unui străin, iar cea de a doua în Germania, fiind îngrijită de un român.

H. Tiktin este descendentul unei familii rabinice sileziene; cînd sosea în 1869 în România, avea 19 ani şi nu cunoştea limba locurilor; în 1895 apărea prima din cele 29 de fascicole care formează **Rumänisch-Deutsches Wörterbuch**, or mai pe scurt, "Tiktin", numele trecînd de la om la operă. Bucurîndu-se de o apreciere constantă şi nu o dată superlativă, autorul face parte, împreună cu Lazăr Şeineanu şi I. A. Candrea, din grupul lingviştilor de origine evreiască a căror contribuţie la dezvoltarea filologiei româneşti este într-adevăr inestimabilă.

Partea a doua a istoriei dicţionarului se desfăşoară în prezent: profesorul Paul Miron a îngrijit ediţia secundă pe care editura Otto Harrassowitz din Wiesbaden o publică în condiţii grafice optime. Au apărut primele şase fascicole, astfel: (1) Prefaţă (în germană şi română), bibliografie, indice de nume citate şi de abrevieri; (2) A-arunca; (3) aruncat-bob; (4) bobar-carat; (5) cărămidă- coleaşă; (6) colectă-cvintă. Primele două fascicole sînt publicate în 1985, celelalte patru, în 1986. Trebuie remarcat că editarea va ţine doi ani, pe cînd vechii ediţii îi trebuiseră nu mai puţin de treizeci de ani pentru a apărea în întregime.

Spuneam că dicţionarul Tiktin este unul insolit şi aceasta deoarece el este în acelaşi timp bilingv şi monolingv; caracterul bilingv rezidă în aceea că explicaţiile lexicale sînt date în germană; caracterul monolingv, în aceea că bogăţia extraordinară a informaţiilor şi detaliilor, date în română, este de regăsit doar în dicţionarul explicativ al unei limbi, iar nu într-unul bilingv. Iată cum este alcătuit un articol din vechea ediţie Tiktin: cuvîntul-titlu are marcat accentul topic (de ex. a'pă); e indicat pluralul, categoria gramaticală (aci - substantiv), genul, iar în cazul verbelor, prezentul indicativului. Apoi se trece la explicarea sensurilor termenului, numerotate de la **1** la **n**, fiecare dintre ele fiind exemplificat cu citate alese de autor din totalul de 550 de titluri bibliografice; în fine, o parte de lămuriri suplimentare gramaticale / fonetice, precum şi o parte etimologică.

Prin numărul de criterii urmărite, **Rumänisch-Deutsches Wörterbuch (RDW)** este superior dicţionarelor bilingve canonice; în schimb, prin numărul relativ redus de cuvinte-titlu (35000 faţă de cele 150000 ale dicţionarului elaborat de M. Isbăşescu şi M. Iliescu, 1966) el nu poate concura un "lexicon" complet, destinat activităţii cotidiene a traducătorilor ori a studioşilor germani ai limbii române. Fără îndoială, **RDW** trebuie considerat în raport cu dicţionarele monolingve din clasa cărora doar explicaţiile în germană îl împiedică să facă parte.

Există un consens general privind valoarea de excepţie a **RDW**; lingviştii români şi străini au relevat următoarele trăsături ale operei lexicografice a lui Tiktin: "bogăţia variantelor lexicale, unde opera nu are precedent printre cele similare şi constituie pînă azi un izvor de primă mărime; susţinerea cu izvoare a fiecărei variante [în total 70000 de citate din cele mai diverse opere literare şi neliterare româneşti, precum şi din documente, în genere slavo-române, anterioare secolului al XVI-lea]; înlocuirea corespondenţelor şi variantelor simple cu perifraze explicative; analiza semantică a termenilor şi gruparea istorică a sensurilor "fără cusur". Singurul reproş, cel adresat [în epocă] părţii etimologie a dicţionarului trebuie [azi] reconsiderat; Tiktin era un om de ştiinţă foarte prudent şi unde nu era sigur, nu se lansa în etimologii fantaste precum atîţi şi atîţi predecesori şi urmaşi. Dacă i se poate reproşa ceva este, eventual, excesul de prudenţă." (apud Mircea Seche, **Schiţă de istorie a lexicografiei româneşti**, Bucureşti, 1969, vol. II, pp. 294-300).

La toate capitolele, cea de-a doua ediţie, îngrijită de Paul Miron, este superioară celei dintîi. Dicţionarul şi-a sporit volumul cu o treime (ajungînd deci la aproximativ 50000 de cuvinte-titlu); lista bibliografică este impunătoare - 1250 de opere excerptate; au fost efectuate multe corectări privind transcrierea şi transliterarea cuvintelor din textele vechi, traducerile germane, provenienţa citatelor. Partea etimologică a fost complet revizuită şi aici trebuie remarcat că în ultimii 60-70 de ani au apărut foarte multe studii de etimologie care revizuiesc opiniile mai vechi, ceea ce a servit direct la umplerea lacunelor care îi erau reproşate lui Tiktin. Paul Miron a introdus două noi criterii de analizare şi situare a cuvintelor: indicaţiile geografico-lingvistice trimiţînd la atlasuri şi studii ce delimitează aria de circulaţie a cuvîntului şi, foarte important, pentru fiecare cuvînt s-a propus datarea primei atestări în text. Acest din urmă aspect implică un volum de muncă uriaş şi iscă nu numai interminabile discuţii privind corectitudinea datării, ci şi curiozitatea cercetărorilor în a găsi o eventuală soluţie mai bună.

Unele datări par cidate; de exemplu **a bubui** e atestat la 1822, în timp ce **bubuit**, care e un derivat al lui, la 1649; sau **a bucura** (sec. XVI) şi **bucuros** (1487) etc. Asemenea ciudăţenii (poate doar aparente) stimulează găsirea unei alte soluţii. Ce este acum de reţinut este curajul cu care Paul Miron a pornit o asemenea întreprindere obositoare, riscantă şi, într-un fel, de pionierat. Pentru sugestie, reproducem cîteva datări propuse de îngrijitorul ediţiei, referitoare la cuvinte atestate anterior primului text în limba română (Scrisoarea lui Neacşu din Cîmpulung, 1521): **căciulă** - 1212, **brînză** - 1356, **bucată** - 1425, **calic** - 1515.

Prin cumularea tuturor acestor criterii, egal ilustrate, **RDW** ne apare ca o întreprindere ambiţioasă şi deplin reuşită; dacă vechea ediţie fusese considerată de specialişti ca un "dicţionar explicativ", cea nouă se apropie mai mult de categoria dicţionarelor-tezaur.

Tiktin îşi concepuse dicţionarul ca o reacţie anti-haşdeiană; el voia să ţină seama doar de sensuri şi de filiaţia lor istorică, iar nu de toate credinţele şi obiceiurile populare, de acea vagă "Volkspsychologie" pe care B. P. Haşdeu încercase în **Etymologicum Magnum Romaniae**, să o deceleze în cuvintele limbii române.

Astfel, Tiktin vrusese iniţial să dea importanţă limbii literare şi o pondere egală arhaismelor şi neologismelor. Ceea ce s-a păstrat din proiectul iniţial a fost caracterul profund ştiinţific al operei lexicografice: ceea ce s-a schimbat a fost alegerea materialului: începînd de la litera **E**, Tiktin dă atenţie mai mare arhaismelor şi regionalismelor (în special moldoveneşti), precum şi termenilor bisericeşti, ceea ce duce la un dicţionar orientat spre istoria limbii şi nu spre "stratul" ei contemporan. Paul Miron îşi va asuma, la rîndul său, această misiune, excerptînd cu prioritate texte vechi şi, în genere, religioase. Se poate înţelege de aici că autorul ediţiei secunde manifestă pietate nu doar faţă de înaintaşul său (ceea ce este "pietate ştiinţifică"), ci şi faţă de limba ortodoxiei, care vreme de atîtea veacuri a însemnat limba de cultură a românilor.

Prin toate, noua ediţie a dicţionarului român-german ar merita numele de "Tiktin-Miron", el împlinindu-se într-o inversă simetrie istorică, asemănătoare liniei impecabile a destinului. Cred că povestea acestui dicţionar, unul dinre cele mai importante ale lingvisticii româneşti, l-ar fi încîntat pe Borges, maestrul ce denunţa geometriile nu hegeliene, ci divine din istoria atîta de ciudată a micilor popoare.

Mariana Șora

Europa literară în epoca Biedermeier văzută de Virgil Nemoianu

O delimitare mai exactă a romantismului tardiv în corelația sa cu categoria stilistică Biedermeier, iată ce urmărește V. Nemoianu în ultima sa lucrare, **The Taming of Romanticism - Îmblînzirea** - sau, dacă vrem **Domesticirea romantismului** (Harvard University Press, 1984). Folosindu-se de un material informativ deosebit de bogat, autorul își propune să dezghioace din mesajele și formulele scriitoricești ale perioadei situate între cele două jaloane istorice, 1815 și 1848, ceea ce au ele în comun. O încercare temerară, această căutare a unității în diversitate; căci dacă pare aproape cu neputință să aduci la un numitor comun personalități și entități atît de divergente, ca Heine și Büchner, Mörike și Grillparzer, conservatorismul bonom al unui Stifter și revoluționarismul grupării "Das junge Deutschland", dificultatea crește în proporție geometrică dacă extindem cercetarea asupra celorlalte literaturi naționale, crescute în condiții istorice diferite. Mai ales într-o epocă ce se caracterizează, cum arată autorul, printr-o multiplicitate de tendințe în care se recunosc rădăcinile multor orientări din secolul nostru.

Un studiu așezat pe baze atît de largi - "o lucrare impresionantă, de comparatism cu adevărat internațional", scrie Wellek - nu poate fi conceput fără o perspectivă filozofică, și, într-adevăr, Nemoianu vădește la tot pasul - dacă n-ar fi decît prin incursiunile în domenii extraliterare, dar mai ales printr-o putere de abstractizare care-i permite să ajungă de la cercetarea analitică la decantarea unor structuri de gîndire și simțire - , o mare familiaritate cu morfologia culturii și filozofia stilurilor. Situîndu-se astfel pe linia tradiției unei "Geistesgeschichte" dar fără a neglija aporturile pozitivismului istoric, autorul îmbină determinarea trăsăturilor constitutive ale romantismului tardiv cu constituirea unui veritabil compendiu de istorie literară. Cu extraordinară vigoare și siguranță în trasarea profilurilor scriitoricești și în redarea concentrată a operelor, precum și a studiilor interpretative ce le-au fost consacrate, el izbutește să ne ofere fresce viu volorate ale literaturilor epocii.

Contribuția sa poate cea mai originală, probabil și cea mai discutabilă, mi se pare capitolul consacrat romantismului francez. Dînd un nou relief caracteristicilor lui bine cunoscute și relevînd altele mai puțin cunoscute - naturism și paseism, melancolia meditativă, conservatorism și elanuri revoluționare, cultul inocenței și al demoniei, dorul de regenerare (în **Jocelyn** și în poemele cu îngeri căzuți), tînjirea sufletelor decepționate căutînd consolare în sentimente dureros de dulci, visul izolării într-o pace bucolică chiar și la orgoliosul Vigny (a cărui **Maison du berger** corespunde insulei Orplid a lui Mörike), grandilocvența patetică (Hugo), arta miniaturizării (poezia lui Sainte-Beuve), elemente de pictură de gen în maniera flamandă laolaltă cu titanismul, atîtea și atîtea amănunte semnificative dovedesc cu prisosință contemporaneitatea nu numai cronologică dar și spirituală a mișcării romantice franceze cu Byron, nu cu Wordsworth sau Blake, cu poeții germani din "Biedermeier", nu cu Hölderlin sau Novalis, și ne conving, dacă mai era nevoie, de ceea ce ascunde și revelează cunoscuta vorbă a lui Gide: cel mai mare poet francez? "Hélas, Victor Hugo!"

Punîndu-și întrebarea legitimă cum e cu putință ca marea literatură franceză să nu fi avut un romantism vizionar și, alte dăți avangarda Europei, să fi așteptat revelațiile aduse din Germania de M-me de Staël, autorul depistează cu subtilitate semnele timpurii ale setei de absolut și de comuniune cosmică, semnalînd și contacte modificatoare în sens invers, ca influența enigmaticului Saint Martin asupra unui mistic speculativ ca Baader. "Oare literatura franceză a meritat un romantism de import?" Însăși raportarea continuă la paradigma regenerării spirituale, subiacentă la romanticii tardivi, tinde să dovedească contrarul. Dar oricît am cerceta - și indiferent dacă numim "preromantism" sau "un prim romantism" toată literatura sensibilității care curge pretutindeni, paralel cu cea a luminilor, inclusiv Rousseau, fără de care, evident, o largă porțiune din marele romantism, cel german în special, ar fi inimaginabilă, caracteristicile unui romantism plenar nu se arată la orizont.

Virgil Nemoianu le găsește totuși în textele marilor revoluționari, Danton, Mirabeau, Vergniau, Saint-Just mai ales. Desigur, exteriorizările unei anumite **formae mentis** nu sunt de căutat numai și neapărat în domeniul artei literare sau al filozofiei, le putem identifica și în domeniul gîndirii politice. Problematic rămîne doar însuși spiritul de sistem care ne ispitește să practicăm în construcțiile noastre mentale ceea ce Pascal numea "fausses fenêtres pour la simétrie" - în cazul de față: să stabilim cu orice preț, în lipsa expresiilor sale specifice, alte concrețiuni ale romantismului plenar, fiindcă în principiu ele trebuie să fi existat.

Desigur, că nu e gratuită această analiză a curentului de înaltă tensiune ce străbate concepțiile revoluționarilor, așa cum s-au cristalizat în speță în proiectul de constituție elaborat de Saint-Just. Citatele sunt convingătoare în ce privește încordarea pasională a spiritului spre stabilirea unei concordanțe între ideal și real: din aceste fraze scurte, categorice, emană, pe lîngă intransingența etică, o sete de absolut, al unui absolut căutat însă în contingent. Sobrietatea lor e străpunsă de pretenția demențială de a reglementa integral toate relațiile interumane, într-un spirit pe care azi l-am numi totalitar. Aceeași pornire maniacală de a reglementa pînă-n infime amănunte viața în comun, o găsim de fapt și la Fourier, amintit doar în treacăt, dar care prin imaginația sa de asemenea delirantă în sistematizarea libertății însăși, în utopia sa, prin năzuința spre un absolut al armoniei individ-societate și spre revoluționarea conștiinței, ca să atingă dincolo de planul social armonia și starea primordială de fericire legendară, mai degrabă poate fi socotit romantic vizionar.

Cu greu îl urmărim pe autor atunci cînd susține că în scrierile lui Sade "transpare paradigma marelui romantism", ducînd mai departe revalorificarea efectuată mai ales de Barthes și Foucault, care au pus în lumină caracterul imaginativ al scrisului sadian, scenele inventate apărînd adesea ca punerea în practică a unor considerații teoretice prealabile, aplicate în cadrul unor rituale de tip masonic, sau vederile despre caracterul lor de "kakotopie" (Molnàr), echivalentul simetric al utopiei. Admițînd că Sade iese din cadrele libertinajului rococo (cum îl putem găsi la Casanova sau Choderlos de Laclos, care-și are însă latura demonică), la rigoare putem vorbi "de" căutarea unui absolut al pervetirii, care împreună cu imaginația delirantă pot fi socotite componente romantice, după cum meticulozitatea organizării saturnalelor aduce cu "planificarea" social-politică mai sus amintită, rămîne neclar ce amestec au Blake sau Novalis în profilul erotomanului, fără îndoială scriitor genial. Interesantă însă este aprecierea lui Sade ca înaintaș al unor tendințe din secolul nostru, care încearcă, într-o literatură experimentală am zice, să dezmembreze personalitatea, să-i desfacă limitele, practicînd cum spune Foucault, "suveranitatea ei asupra și împotriva naturii", așa încît, scrie Nemoianu, "Sade face să explodeze personalitatea într-o manieră inegalată pînă-n zilele noastre". Cu cît e mai justă această observație, cu atît ea contrazice pe cealaltă, conform căreia s-ar afirma aici năzuința, proprie marilor romantici, de integrare și armonie, desigur și prin eros sau chiar incest, ca în **Rene**, subtil analizat de autor. A-l socoti însă pe Sade printre romanticii viziunilor de contopire cu universul înseamnă a scăpa din vedere - de data asta - nelipsita lor dimensiune metafizică.

În aria literaturilor est-europene sunt scoase în relief, cum e și firesc într-o lucrare de sinteză, trăsăturile care demonstrează înrudiri și convergențe, tendințe sincrone cu cele din vest. Stilul epocii: pentru a face să încapă în acest pat al lui Procust multitudinea complexă a fenomenelor literare, Nemoianu lărgește întrucîtva ideea de stil; nu ele sunt amputate sau laminate ca să se extindă, ci patul devine elastic. Cu alte cuvinte, figurile și operele își păstrează caracterul și complexitatea, ba chiar primesc un relief deosebit în redarea lor interpretativă, întemeiată pe o documentație amplă. Vastul tablou ia astfel un aspect caleidoscopic care-l pune pe recenzent într-o perpetuă dilemă: ce să aleagă din multele aperçu-uri care ar trebui menționate? Paginile de analiză a "scrisului multidimensional" al lui Pușkin, captivantele dezvoltări despre cele două fețe ale lui Gogol, cea blajin temperată, în acord cu convențiile literare ale vremii, și cea feroce, a satiricului care trădează tot o romantică năzuință de regenerare, dar orientată spre realitatea concretă? Sau cele despre complexitatea în genere prea puțin cunoscută a lui Mieckiewicz și Slowatzky? Aceste prezentări dense și multe altele (care deschid pofta de lectură spre a umple lacune sau a reîmprospăta amintiri) încorporează prin referiri uneori tangențiale o cantitate uriașă de literatură secundară, adesea de ultimă actualitate, asimilată, regîndită, întrețesută și topită în text, grație unei stăpîniri suverane a subiectului, cu aceeași eleganță și cursivitate ca reflecția proprie.

Tratarea acestei arii, în care avîntul cultural se produce după o stagnare și stă sub semnul afirmării naționale - inclusiv în Italia din Risorgimento - , unde fazele nu se desfășoară în succesiune, ci se suprapun, periodizarea prezintă dificultăți majore și pune probleme metodologice complicate. Autorul optează deliberat pentru un eclectism metodologic, nu foarte stringent, dar judicios, obținut dintr-o perspectivă dialectică, și productiv. Dacă nu suntem tributari unei doctrine a determinismului univoc, reducînd totul la condiționări social-economice, dacă nu ne mulțumim cu explicația răspîndirii tendințelor prin contagiune ("ca o molimă") și nu recurgem deci la urmărirea migăloasă, conformă comparatismului strict științific, a influențărilor efectiv detectabile, și nu cădem nici în capcana credinței într-un misterios "Zeitgeist", răspunzător de ivirea concomitentă a acelorași atitudini în locuri și la persoane diferite, nu ne rămîne într-adevăr decît să combinăm chibzuit aceste puncte de vedere. Găsind insuficientă și teza despre "telescoparea" perioadelor (Vera Călin, Istvan Söter), Nemoianu arată cum, datorită absorbției întîrziate și comprimate în timp a orientărilor desfășurate cu răgaz în vest, acestea se ivesc în cultura "policentrică" a estului european într-o configurație contrapunctică, vădind sincronizarea cu spiritul romantismului tardiv. De aici o anumită conștiință epigonică împreună cu cea a unui reviriment, care se prezintă întotdeauna ca reacție la ce a precedat: față de stagnare, susține autorul, citîndu-l pe Al. Ciorănescu, atît elementele de clasicism iluminist cît și cele romantice au un caracter revoluționar.

Aplicînd acele vederi îndeosebi literaturii maghiare, autorul constată o grăbită asimilare a ambelor atitudini, așa încît între preromantici, clasiciști și romanticii tardivi nu se pot descoperi deosebiri de esență, ci doar de calitate. Desigur că o cuprindere perspectivică de la mare altitudine comportă inevitabile aprecieri reductive, astfel de pildă, dacă e adevărat că la Petöfi mesajul romantic-vizionar e înăbușit de producția masivă de poezie idilică, romanțioasă, de gen, credem totuși că intensitatea pasională și calitatea poetică a lirismului său prevalează asupra cantității. Nimeni nu se menține mereu pe aceleași culmi; cum arată Nemoianu însuși, chiar și la Shelley sau Wordworth granițile dintre marea poezie vizionară și cea romanțioasă sunt fluctuante.

În ce privește domeniul românesc, rețin îndeosebi relevarea componentei "radical romantice" a Școlii Ardelene: întoarcerea la rădăcini, obsesia purității limbii și a neamului, mitul regenerării, elemente ce dau loc apoi, la Cipariu, unor teoretizări cu totul în spiritul romantismului. Neacceptînd periodizarea uzuală, după care succesiunea stilurilor ar fi aceeași ca în marile literaturi, doar cu întîrziere, Nemoianu își întemeiază teza despre concomitența lor pe lucrarea fundamentală asupra romantismului românesc a lui Paul Cornea, din care reiese că încă pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, abundă notele de sentimentalism idilic împreună cu cele neoclasiciste și cu adevărat romantice. Păcat că tocmai romantismul vizionar al lui Eminescu, acest fenomen anacronic și tulburător, este fugar trecut în revistă, fără specificarea laturii "plutonice" a inspirației sale.

Nu putem lăsa nemenționat capitolul extrem de dens despre ironia romantică, o cheie spre înțelegera romantismului, dar care cunoaște, odată cu lărgirea acestuia și subsecventa lui dezintegrare, o scădere de nivel similară cu a celorlalte caracteristici. Dacă în concepția lui Fr. Schlegel ironie înseamnă autooglindirea spiritului în căutarea integrității și garanția libertății sale ferindu-l de fixare, la posteritatea sa numeroasă ironia se îndreaptă mai mult înspre afară, surprinzînd instabilul, grotescul - de unde amestecul genurilor și apoi proliferarea melodramei, a tragicomediei - , sau devenind un simplu scepticism amar-surizător (și, am adăoga, o metodă literară cu funcția pe care azi am numi-o "mise en abîme").

Ne miră că studiul Ricardei Huch, nedepășit în esență, nu e amintit nici în acest capitol crucial al unei lucrări altfel atît de documentate, încît nu știm ce să admirăm mai mult: vastitatea informației sau prezentarea ei succintă în "comprimate", aporturile teoretice și orizontul larg sau darul de a formula nuanțat și colorat, care face din această contribuție de nivel academic o carte "eminamente lizibilă" (ca să uzez de un superlativ anglo-saxon) nu numai pentru specialist. Ea zugrăvește o lume în a cărei spiritualitate contemporanii plutesc ca într-un lichid amniotic comun, rămînînd impregnați de el. Dar conștient de primejdia unui "nominalism aleatoriu" în conceptualizarea notelor unei epoci, autorul încheie relativizînd - în spiritul autoironiei romantice? - orice teză, sau cel puțin pretenția ei de a fi exclusivă. O concluzie larg filozofică.

I. Negoițescu

Text transmis la BBC

SEMNELE POEZIEI LUI ȘTEFAN AUGUSTIN DOINAȘ

I

În al treilea paragraf al vestitei lui opere *Nașterea tragediei*, Nietzsche relatează vechea legendă, după care regele Midas, reușind să înhațe pe înțeleptul Silen, tovarășul lui Dionysos, l-a silit să-i răspundă la întrebarea: care ar fi lucrul cel mai bun și mai de folos omului? Răspuns ce, printre hohote de rîs batjocoritoare, astfel i l-a dat pînă la urmă Silen: "Făptură perisabilă și nenorocită, copil al întîmplării și nevoii, de ce mă obligi să-ți spun ceea ce ar fi mai bine să nu afli? Lucrul cel mai bun și imposibil pentru tine ar fi să nu te fi născut, să nu existi, să nu fii pur și simplu...". Aceste cuvinte le-a utilizat ca motto savantul Otto Rank la studiul său psihanalitic *Traumatismul nașterii*. După cum se știe, deși a fost contestat de către prietenii lui întru noua știință, în frunte chiar cu Freud, căruia studiul respectiv îi era dedicat, contestație pertinent și chiar agresiv științific argumentată, *Traumatismul nașterii* de Otto Rank și-a păstrat, dincolo de precaritatea unei ideații nu îndeajuns de fundată experimental, o putere de atracție și sugestie deosebită, tocmai ca mitologie a unui autor versat el însuși în mitologii. Atît de versat chiar, încît replica salvatoare la traumatismul psihic al nașterii a găsit-o el însuși în arhetipul artistului, care izbutește să integreze trauma inițială și să învingă de asemeni bărbătește, prin universul său creator de mituri, nostalgia paradisului amniotic.

Referința la vechea legendă citată de Nietzsche, ca și la studiul lui Otto Rank, mi-au fost impuse de însuși profilul recentei culegeri de *Poeme* a lui Ștefan Aug. Doinaș. Nu pentru că aș intenționa să recurg la metoda psihanalitică propriu zisă în explicarea poeziei lui Doinaș: o metodă ce a fructificat desigur cercetarea literară, după exemplul prim al lui Freud, care a analizat povestirea *Gradiva* de Wilhelm Jens, ori al voluminoasei analize dedicate de Marie Bonaparte lui Edgar Poe, ori al întreprinderii lui Ernest Jones asupra lui *Hamlet*. Pornind de la aceste exemple, dar și depășindu-le cu ajutorul perspectivelor deschise în psihanaliză de Jung și Adler îndeosebi, unii din cei mai interesanți reprezentanți ai noii critici franceze, precum Gaston Bachelard, Charles Mauron, Jean Paul Weber sau Roland Barthes, fără a lăsa la o parte cumva psihoanaliza existențială a lui Sartre, au dovedit viabilitatea, chiar dacă nu totdeauna valabilitatea metodei lor. Și socotesc metoda aceasta în continuare viabilă, mai ales dacă va recurge nu la scrierile cele mai științific garantate ale psihanaliștilor, ci, dimpotrivă, la scrierile eretice, mînate de fantezie ca niște adevărate opere de imaginație, ca de pildă *Traumatismul nașterii*, deja semnalat, ori *Încercarea de teorie a genitalității* a lui Sandor Ferenczi, ori studiile despre orgon ale lui Wilhelm Reich, ori eseul atît de contestabil dar atît de incitant, *Dincolo de principiul plăcerii*, în care Freud introducea ideea de instinct al morții.

In culegerea aceasta de *Poeme*, care este totodată și o austeră selecție de maturitate, Ștefan Aug. Doinaș ni se înfățișează nu numai ca marele poet îndeobște cunoscut, dar și ca un mare poet esențializat pe latura întunecată și tragică a viziunilor lui lirice. Ideația sa poematică, prin care el revarsă viziunile abstracte sumbre ce-i alcătuiesc lirismul, într-o magmă expresivă strălucitoare, apare acum și mai clar în toată coherența ce îi asigură rotunjimea și soliditatea unui veritabil sistem artistic.

Am arătat altădată, cum sensibilitatea ideatică dureroasă în confruntarea cu neantul, figurată prin conștiința limitelor și urîtului ce stigmatizează aparența, se materializează la Doinaș într-un cosmos cotropitor, într-un eros orgiastic plutonic, ce corespund pulsației sale lirice profunde și vaste, ca ecourile unei adevărate liturghii negre universale, în care solemnitatea, riturile, pompa sfîrșesc însă prin a fi anulate de ironia ce subminează orice concepție de fapt modernă. Totuși, în concluzia mea de atunci, accentul poeziei lui Doinaș cădea asupra pozitivității aparenței, ca și a demonicei plăceri a trăirii ei. Or, actuala culegere de *Poeme* concordă în prea mică măsură cu o astfel de concluzie, căci au dispărut poemele ironice, care lăsau jocului între ființă și neființă posibilitatea de a muta accentul dintr-o parte în cealaltă. Chiar în cazul în care ironia mai încearcă să intervină în discursul liric, tonul ei jos îi diminuează considerabil puterile: "pentru că într-adevăr inaudibil e totul / strigătul lumii scîncetul existenței / sunt pur vizuale desfătare a văzului / iar muzica sferelor o fîntînă de numere / și echivalente cu o parte a lor diferită." Nu ne mai înșeală de astă dată fața izbitoare a aparenței, chiar dacă, prin magia pusă calculat în lucrare, ea ar putea să exprime acțiunea virilă creatoare a artistului, construcția menită să compenseze atît paradisul amniotic pierdut, cît și traumatismul inițial: "Oțelul, plumbul, zgura și arama / metale sîngeroase-n care zeii / își sapă templul lor, punînd coloane / de marmură în față, ca s-atragă / pe cerșetorii de destine - toate / creșteau la orizont, stîrneau vîrtejuri / în sus, pe cer, zideau mînia-n pielea / albastră a zenitului de vară. / Dar dedesubtul lor - ca-n încăperea / unui angelic Trismegist - substanțe / subtile, muzicale, transparente, / celeste medii reci, iradiante, / sisteme de atomi intrați în stare / de grație, principii nenumite / (cărora vai! cu spaimă și sfială / încerc acuma să le dau un nume)" - căci atît acel paradis, cît și acel traumatism nu au fost uitate și ele sunt învederate acum de obsesia peisajelor marine (obsesia Thalassei primordiale): "iar locul e vast bîntuit de nelocuri / în care au loc întîmplări ca o spumă / a unei eterice mări necesare / și-n inima ei fără timp și pățanii / sunt insule-n care spirala se strînge / și iarăși țîșnește constrînsă în sine / și spuma-ntîmplărilor iarăși împroașcă / în preajmă nelocuri ce bîntuie locul / în care lăuntric-afară petrecem / acum în explozii pe-aceeași spirală / sunînd ca o margine suptă de centru"; cum și învederate pe de altă parte de spaima acelui privit de ochiul lumii, ochiul demiurgului: "De mult sunt orb și surd. Cu spumă rece / mă spăl pe ochi, și valul îmi astupă / urechile cu sare. Umbra-mi poartă / povara resemnată. O pupilă / acoperită cu **orfir** se uită / din ce în ce mai insistent la mine...". Explicînd rostul **orfirului**, artistul arată a fi înțeles pe deplin răspunsul pe care înțeleptul Selen l-a dat regelui Midas, în legenda raportată de Nietzsche: "și - pavăză supremă - translucidul / **orfir**, prin care Dumnezeu privește / spre noi, ca să nu plîngă de ce vede, - / acestea toate, prelungind văzutul / spre care invizibil, răsplătind vederea, / făceau din mare-o inimă în care / - la semnul unor forme luminoase - / ce, dănțuind, se mulțumeau să pară - / nevrednică și singurăntrupare / în tot acest tărîm de fulgurații, / cu fața-n lacrimi, palid am căzut." Dar nu ni se oferă aici doar clarificarea unui tîlc legendar, ci ni se descrie nemijlocit traumatismul natal, cu o plasticitate pe care poate nu a atins-o nici un alt poet al lumii: "Și dintr-odată cum copilul intră, / ieșind din burtă-n urletul de fiară / al mamei, și se zvîntă-n răsuflarea / fierbinte a durerii, și zbîrcindu-și / lucirea frunții prinde să răcnească / de-ntunecata lui vecinătate / cu-n frate geamăn (care nu se naște, / ci-i lasă lui și partea lui de moarte), / - așa m-am năpustit, spălat de lună, / și-am început să țip în răsuflarea / sărată ce țipa dintotdeauna / (dar eu n-o auzisem pînăacuma!), / simțind asupra mea o umbră mare. / Ce umbră poate-ntrece umbra nopții? / Era o umbră adunată, parcă, / din renunțarea miilor de hoarde / la naștere, o *summa tenebrosa*: / dobînda increatului, de veacuri, / ce-mi revenea de drept; era o umbră / din care-a doua zi, ca osîndiții / aveam să-mi sfîrtec propria mea umbră, / mai neagră cu-o nuanță decît umbra / cu care petrecusem pînă-atunci. / Fărăndoială, marea mă năștera. / Zbîrcit, înfiorat, fierbinte, umed, / ieșeam în lume-nfășurat în țipăt."

Cu o vigoare plastică excepțională, proprie doar artistului de geniu, care reînvie mitul și totodată îi radiografiază creator înțelesurile cele mai ascunse, cu acea știință de a face transparentă și moale carnația dură și refractară a mitului, Doinaș dă glas chemării originilor și tragicului monstruos al nașterii în poemul *Oedip și Sfinxul*, operă de prim rang a literaturii române. El înregistrează întîlnirea dintre cele două personaje cu o atracție irezistibilă și groaznică repulsie deopotrivă, sub o fatală pecete, căci în Sfinx, care este o femeie, a cărei formă teratologică îi subliniază feminitatea în ceea ce are ea originar matern, Oedip identifică deja pe Jocasta. Iar fascinația ce monstrul o exercită asupra sa este deja fascinația incestului. Această relație ambivalentă, unind repulsia, care trimite spre traumatismul inițial, și atracția care trimite la raiul amniotic, este tratată magistral în poemul lui Doinaș, ca un suprem joc de oglinzi în lumea absurdă și înșelătoare a părelnicului. De la început, pompoasă și mascat virginală - ca și reginamireasă din Teba după victoria lui asupra monstrului - Sfinxul întîmpină pe nefericitul său biruitor cu falsele însemne ale purității: "Nicicînd o arătare mai superbă / nu-l ispitise. Ca o togă albă / curgea, în cute, granița de-alungul / acelui trup care trona pe stîncă". Sfinxul, care **știe** (acesta este secretul său) că nu este altcineva decît Jocasta însăși, îl îmbie enigmatic și enigmatic îl avertizează: "Privește-mă! Ca orbul ai să umbli / cu degetul pe-aceste semne clare, / dar n-ai să pipăi ultima lor noimă. / Tot ce ființa mea învălmășită / întoarce, fără milă, către tine / din chipul tău, **ascuns** îți va rămîne. / Mă crezi un prag, dar intri în oglindă." Ultimele sale cuvinte se adresează trufașului, temerarului, încrezătorului, tînărului, - orb înainte de a-și străpunge ochii: "Eu știu că nu ți-e frică de-ntrebare: / răspunsul s-a născut cu tineodată. / Dar teme-te de fratele lui geamăn!"

Oedip nu poate fi decît orb, căci e orbit de nălucirea care-l cheamă poruncitor înapoi, supus voluptoasei lui regresiuni spre amnion: "Mă-ntreb: să fie oare cu putință / ca tocmai scufundarea, de la mijloc, / a corpului de fată într-o sferă / de leneșă cruzime, chiar această / împerechere de coșmar-greșeală / în care zeii nu au nici o vină - / să-mi biciuiască simțurile toate?"

Deși se află față în față cu un monstru înspăimîntător care, trezindu-i teroarea ancestrală, ar trebui să facă amintirea traumei nașterii mai puternică decît orice ispită, Oedip, înșelatul învingător, cade pradă și mai puternicei senzualități, ce-l mînă spre rîvnitul paradis pierdut, niciodată recuperabil: "O dată doar de i-aș deschide gura / cu limba mea, chiar dacă întrebarea / din vîrful limbii lui mi-ar arde limba!", zice el privind Sfinxul - și adaogă, pentru o clipă atins parcă, în beția lui senzuală, de o palidă, misterioasă lumină: "O dată doar - pe sîni - să-mi lunec palma, / și micul zeu să scurme orb acolo / unde, în locul stridiei în flăcări, / un zeu asemeni stă păzit de gheare!" - zeul păzit de gheare fiind imaginea oglindită a micului zeu orb, adică "fratele geamăn" de care amintise cu bună știință Sfinxul, fiind adică destinul atotputernic ce era una cu dînsul, cel supus destinului, stigmatizat de nașterea teribilă, traumatizantă, ca și de paradiziaca existență pre-natală.

Toate poemele din această culegere sunt importante, dar aș semnala încă din ele, cu deosebire pe cel intitulat *Pana de gîscă*, de o extraordinară subtilitate în reconstituirea spaimei originare, pe baza legendei gîștelor capitoline, preluată din *Istoria romană* a lui Tit Liviu. De fapt, ca de atîtea ori în culegerea de față, materia poemului este, în

(continuare în pag. 5)

Victor Frunză

PSIHOLOGIA DE STĂPÎN - PSIHOLOGIA DE SUPUS

în condițiile României de astăzi

(continuare din numărul trecut)

Comunicare ținută la secția de Politologie a celui de al IV-lea CONGRES INTERNAȚIONAL DE STUDII ROMANEȘTI, Paris, 1-4 iulie 1986, organizat de Asociația internațională de studii românești (Amsterdam), Institutul național de limbi și civilizații orientale (Paris) și de Centrul național de cercetări (Paris).

Psihologia de supus

Dictatura personală n-ar fi avut acea longevitate ieșită din comun (cu toată ocupația polițienească a țării și cu toată agresiunea asupra conștiințelor), dacă la celălalt pol nu ar fi existat o conștiință de *supus*, care să-i ușureze atingerea scopurilor.

Psihologia de supus este în condițiile țării noastre un produs al unei evoluții istorice specifice. Faptul că, de pildă, în Polonia, oamenii reacționează altfel la opresiune, ne determină să dăm dreptate celor care afirmă că ea este bomba cu implozie întîrziată a dominației otomane în Balcani. Trebuie însă luate în calcul și represiunea fără precedent din anii 50, cînd în România au existat, alături de cele din URSS, cele mai inumane închisori și lagăre de muncă și faptul că spre diferență de alte țări din est, stalinizarea de la noi a fost urmată nu de o destalinizare, ci de un neostalinism, chiar dacă acesta a avut o fațadă - în anii șaizeci - națională. Transformarea securității în factor de conducere și intimidare, extinderea rolului ei represiv la toată societatea, au lucrat de asemenea în defavoarea omului.

Forma de manifestare a psihologiei de supus este *frica*. La unii indivizi frica ia forme care amintesc de aceea a animalului în fața unui pericol de moarte. Cînd cuprinde masele, frica (spre diferență de idei, care devin o forță materială), devine un suport pentru dictatură. Sub impulsul ei, aceasta din urmă este mai sigură de sine și ca urmare, devine mai agresivă.

Psihologia de supus a fost de fapt, de la început, un important obiectiv al liderilor partidului. Odată cu instaurarea regimului lor, ținta principală a fost omul. De 40 de ani de regim comunist, în România se duce un război neîntrerupt, cu toate armele de care partidul dispune, pentru a-l cuceri, dovedindu-se că este infinit mai greu să se pună mîna pe un asemena "fleac", decît a fost cazul cu puterea politică sau economică. De aceea, omul a fost supus unui bombardament educațional și propagandistic continuu, este luat cu binișorul, cu zăhărelul, cu frumosul, apoi cu varga, cu bîta, strîns cu ușa. Dacă nici aceste metode nu dau rezultatele așteptate, există ac pentru orice cojoc. Pentru dictatură nu există o a doua cale decît supunerea necondiționată. Din glosarele regimului *libertatea de conștiință* a fost exclusă, ca una din cele mai mari rele posibile.

Ca o bună metodistă, dictatura nu desființează fără să știe și ce pune în loc. Prototipul a fost expus la vedere, i se face cu orice prilej reclamă și este exaltat în limbajul de gutapercă știut. Acest prototip, semănînd mai curînd a manechin, se numește *om nou*.

Dacă vom privi atenți pe cei pe care partidul a reușit să-i încoloneze și să le transforme psihologia (nu neapărat credințele intime) și compartamentul, în cele de membru egal al unei turme negînditoare și necuvîntătoare, în mașină de aplaudat și în număr pe diverse liste de participări, putem afirma că manevra a reușit.

În același timp, dacă vom privi atenți la ceea ce se petrece în societatea românească actuală, dincolo de suprafață, cînd fenomene de sustragere și eșec al regimului se întîlnesc, dacă nu la tot pasul, în orice caz destul de des, putem afirma că reușita este doar parțială. Deci "alerta continuă"!

Pentru a înțelege de ce sustragerea nu este de masă, de masă fiind supunerea, nu ne vor preocupa excepțiile, ci regula.

Psihologia de supus a dus la o viziune și o acceptare a răului. Nu numai frica, ci și fatalismul este deci o dominantă a psihologiei de masă.

Aceste mulțimi inerte s-au arătat în final capabile de a duce oricît li s-ar pune pe spate, și de a alerga oricît de sălbatec ar fi fugărite.

("Marșurile păcii", devenite corvezi, o deridere a ideii de pace și nouă găsire pentru proslăvirea tiranului; goana după mîncare, de data aceasta individul alergînd neîncolonat etc. sunt exemple care nu mai necesită nici un fel de comentariu.)

Spre diferență de aceste mase, dictatura nu este fatalistă, ci, dimpotrivă, bolnăvicos de prevăzătoare, suspicioasă și în orice clipă gata de intervenție, chiar și cînd frizează ridicolul.

(Bidoane de spirt rafiat se consumă de fiecare dată pentru sterilizarea avionului, cînd pasagerul-șef urcă în el; pisica de la Brâncovenesc trebuia prinsă pentru a se vedea dacă nu cumva era turbată; căciula înfundată pînă peste urechi, cînd alții sunt puși să tremure un anotimp întreg etc.)

Nu numai dictatura prezintă însă semnele unei maladii specifice, ci și psihologia de masă. Contaminată de frică și de fatalism, aceasta se manifestă în final ca o psihologie bolnavă.

Inerția, lipsa de activitate a *omului nou* a omorît în el cetățeanul, în sensul de membru al cetății. Acest om merge în virtutea inerției. El face ceea ce i se cere prin *sarcină* de partid sau de serviciu (aceste planuri sunt cu premeditare suprapuse) și nu ceea ce este istoricește necesar. El nu mai gîndește *singur*. O fac alții, mai bine spus altul pentru el, într-un mod distorsionat, absurd și nelogic. Obișnuința lipsei de gîndire cu propriul cap l-a lichidat definitiv pe omul care va dinamiza și va propulsa societatea. După această alergătură al cărei singur rost este doar deturnarea energiilor spre scopuri anticreatoare, după acest activism de formă, asemănător unui mijloc de locomoție ale cărui roți se învîrt pe loc sau în gol, individul rămas față în față cu propria sa conștiință va constata că de fapt suferă de maladia apatiei. Suma tuturor apatiilor dă maladia principală a societății românești actuale. O maladie provocată. O senzație generală și generalizată de lipsă de perspectivă și de spațiu istoric fără ieșire, pe fundalul aceluiași gîtlej spart, care repetă mecanic, urlatoriu, aceleași fraze înspăimîntător de goale, de decenii aproape identice, de unde senzația de mașină de repetat lozinci, întreruptă doar de scandările echipelor de ovaționat. Altminteri nu se poate: o masă de oameni nețiuți în mînă ar putea să mături din cale multe.

Reușita, fie și parțială a transformării psihologiei individului din una de om în cea de *om nou*, poate fi exemplificată, din păcate și la mulți intelectuali. *Scriitorul-cetățean* întoarce noțiunea cu capul în jos, agitîndu-se în spiritul pe care i-o impune psihologia sa de supus. Oameni din cele mai diverse pături sociale încep să gîndească, fără ca nici să observe, în termenii propagandei de partid.

(Pe cînd eram în țară, mi s-a relatat următoarea întîmplare: la mărturisirea la preot, un enoriaș și-a declarat "păcatul" de a fi ascultat... radio Europa liberă, care de altfel transmite slujbe religioase, dar nu și acela de a fi citit "Scînteia" ateist-dialectică! Am întîlnit în exil oameni care își cenzurează anumite comportamente, conform regulilor pe care și le impuneau în țară etc.)

Desigur, eliberarea de psihologia de supus reprezintă un act de curaj. Însă el este nu doar un apanaj al unor oameni de excepție, ci se află la îndemîna tuturor. Dar presupune un act de voință și o anumită ținută morală. Unii dintre cei care realizează dramatismul situației personale și au o noțiune despre libertate, își rezolvă problema în mod particular, prin emigrare. Întrebarea care se pune este dacă odată cu schimbarea tuturor condițiilor de viață reușesc să-și schimbe radical și psihologia de supus al regimului totalitar din țară? Numeroase exemple care ne stau la dispoziție - pe lîngă cele privind o lăudabilă eliberare completă - ne demonstrează faptul că această categorie rămîne tributară stării inițiale. Atîta vreme cît condițiile sociale și politice îl constrîng pe om să fie un membru al turmei, se mai poate explica, în timp ce apartenența la ea, ca trăitor într-o societate liberă (la "fără frecvență") îl plasează într-un cu totul alt concept etic. "Abia aici poate fi trădată patria" scria un corespondent. O spunea, surprins negativ de acest fenomen invizibil din interiorul țării sau în orice caz ascuns bine ascuns de ochii lui. Trădații, toți cei lăsați acasă în suferință, nici nu bănuie că tocmai aceia de la care așteaptă un ajutor, sunt aliații de nădejde ai opresorilor lor, de multe ori "pentru un blid de linte".

Nu această categorie de supuși ne interesează, ci marea masă de oameni, contaminată de maladia apatiei, drept urmare a fricii, rămasă în țară, pentru a vedea dacă există vreo posibilitate de a înlătura această boală de care suferă societatea românească.

Psihologia supunerii ține printre altele cont, tot timpul, de faptul că o atitudine critică, de rezistență, o luare a libertății de opoziție are urmări dintre cele mai grave. Psihologia supunerii îl trage tot timpul pe individ înapoi, din pricină că - gîndește el - ar avea ceva de pierdut. Psihologia supunerii nu are în vedere ce ar fi de cîștigat pentru **toți**, ci cît ar fi de pierdut pentru insul "eu". Ori tocmai acesta ar putea fi unul din începuturi: o pierdere cît de mică pe plan personal nu este comparabilă cu marile cîștiguri pentru **toți**.

Problema care se pune astăzi pentru România este aceea de a privi cu realism lucrurile: conjunctura externă nu este favorabilă unor schimbări interne. Ele ar fi așteptate - dacă există asemenea oameni care speră într-un factor salvator din afară - zadarnic: nu vor veni! Ele nu se vor petrece. Dimpotrivă, am putea spune chiar că factorii externi nu fac de două decenii, și de la răsărit și de la apus, fiecare din motive diferite, dacă nu opuse, decît să consolideze dictatura, și deci să împiedice aceste modificări interne. Sursa vitalității, longevității și a agresivităților ei față de poporul român se află tocmai în acești factori. De aceea, singura soluție realistă este de a determina acele transformări stringent necesare și *istoricește posibile* din interior. Atîta vreme însă cît factorii psihologici vor lucra în favoarea dictaturii, iar reacțiile de masă vor fi cele pe care ea le determină, fără să întîmpine rezistență, schimbările așteptate nu vor avea loc.

În condițiile unei psihologii de masă ale cărei trăsături sunt frica, fatalismul, apatia, indiferența, primatul interesului personal asupra celui general și în ultimă instanță supunerea, există probabilitatea, așa cum s-a mai întîmplat în trecut, ca un moment extrem de favorabil unei schimbări interne, să fie din nou ratat. O asemenea ratare s-ar putea de data asta plăti pe termen lung foarte scump de poporul nostru.

Cu cît psihologia de supus - funcționînd ca o cătușă pentru braț și ca un căluș pentru glas - va fi mai decisiv înfrîntă, cu atît țara va trece mai repede pragul unor schimbări a căror oră a sunat deja de mult. Nu este însă prea tîrziu să fie totuși și acum înfăptuite.

Este și motivul pentru care ne-am oprit nu la subiectul contestației, care din păcate este încă de excepție, ci la cel al supunerii, care este de regulă.

(continuare din pag. 4)

SEMNELE POEZIEI LUI ȘTEFAN AUGUSTIN DOINAȘ

mod semnificativ, de natură baladescă, un baladesc care acum s-a distilat însă, devenind ideație pură, nerecognoscibil decît ca atare pentru cine nu cunoaște evoluția poeziei lui Doinaș. Un Doinaș persecutat de "cugetarea cu ochii holbați", străduindu-se "să-l vadă pe nimeni", poate nu numai fiindcă obsesia neantului, ce-l caracterizează, continuă a fi mereu prezentă în aceste *Poeme*, dar și pentru că văzul, silit să-și inventeze văzutul, acest văzut poartă în sine tîlcul răspunsului dat de Silen regelui Midas, și deci e în stare să prindă concretețea hidoasă a portretului lui Irod, atribuit de poet pictorului manierist Arcimboldo: "el a ucis un rînd de prunci și i-a suit / cu trupurile groaznic molestate / într-un portret al preamăritului Irod / cu gingașe cadavre zeci și sute / zvîcnind în oarbă răsucire tragic nod / de buci albe și albe pîntece cusute / obraz ce descompune într-un chip perfid / unica și regala lui natură / în membre de copii din care iz fetid / se-nalță-n aer ca dintr-o fiertură / falsificînd reperele în mod grotesc / și-amestecînd hidosu-n cele sfinte / de pildă nasul nobil bărbătesc / ca stîrv cu poponețul înainte". Portret al cărui sens moral, în epoca noastră, nu poate scăpa nimănui, dar al cărui și mai adînc sens vizionar poate duce și spre traumatismul nașterii și spre integrarea și depășirea lui în sfera artistului.

II

În studiul meu mai întins, din 1970, după cum spuneam, m-am străduit să pun în evidență fața plutonică a poeziei lui Doinaș, acea față care contrazice imaginea clasicistă a poetului, așa cum prea numeroase condeie critice au instaurat-o în conștiința literară românească. De la capcanele urîtului, limitelor și neantului, împlîntate într-un cosmos metaforic-orgiastic, pînă la substraturile morale îngrijorătoare ce determină cosmosul acesta insidios, am căutat să descriu și să interpretez o poezie care exprimă cu totul altceva decît armonia sensibilă, decît pacea formală, ea apărîndu-mi mai degrabă ca o cămașă de forță la îndemîna unei vocații delirante.

Dar avînd în vedere însăși substanța poeziei lui Doinaș, ar fi fost totuși de mirare să rămîn singur pe drumul meu interpretativ. Critici de mare valoare, precum Ovidiu Cotruș sau Virgil Ierunca, au acordat în același sens o atenție specială spiritului neliniștit axiologic al lirismului doinașian, adică modernității sale, care se cere din adîncime spre suprafață considerată.

În ultimul său volum de versuri, nostalgic și înșelător intitulat *Vînătoare cu șoim*, tot atît de departe de clasicism ca și celelalte, se observă clar o tendință, mai veche totuși însă mai marcată acum, a poetului, spre clasic prin simplificare. Tendință doar, de cele mai multe ori, fiindcă în diferite poeme, indiferente încă în întregul lor la aceasta, descoperim abia insule de puritate expresivă prin economia de figuri, îndeosebi economia de metafore. Strofa inițială din poemul *program zilnic* e semnificativă în această privință: "apari / în balcon / cu pisica / sporește-ți / cu două pupile/ vederea ființei" - și dacă luăm în seamă caracterul ei programatic, conform titlului ce o precede, suntem și mai convinși. Fără a-și propune deci nimic excepțional, faptul urmînd a se desfășura conform unui automatism de rînd, iar locul indicat, balconul, oferindu-ne o comună perspectivă urbană, poetul recomandă sporirea capacității vizuale numai prin adaosul celor două pupile de felină domestică și banală, necalificată prin vreun complicat simbol la altceva decît orientarea în obscuritate. Cîinele, cu implicațiile-i mitice, ar fi fost mult mai pretențios. O strofă ce ar putea fi valorificată autonom, aproape un mic poem în proză prin reducțiile-i formale: versuri puține și minime, parcă în stare născîndă, arbitrare ca dispoziție tipografică, bazîndu-se mai curînd pe jocul spațiilor albe decît pe ritmul direct (deși nu trebuie apreciate mallarméean), sintaxa rămînînd aproape cu desăvîrșire prozaică, deoarece inversiunea din "sporește-ți / cu două pupile / vederea ființei", în loc de "sporește-ți vederea ființei cu două pupile", e ca și inaparentă, pe cînd rimele și metaforele lipsesc.

Strofa, de asemeni inițială, din poemul *după război*: "frumoasă e lucerna! / tăvălită / de marile fantome ale cailor / ce-au cîștigat războiul", care se poate la rîndul ei detașa din întreg fără pagubă, ori dimpotrivă, - ascunde în schimb, în puținătatea cuvintelor și în transparența lor amăgitoare, metafora "tăvălită de marile fantome", pe care o sprijină sinecdoca vecină, "cailor ce-au cîștigat războiul". După cum cele două versuri frînte la mijloc, din poemul *Dezvăț*: "ca iedera / pe moarte apeducte / de gîlgîit și murmur / mă dezvăț", nu mai puțin cu valoare autonomă, cuprind și ele, oricît de simplu și evident s-ar articula în autonoma lor unitate, fiecare cîte un trop, comparație în primul, sinecdocă în al doilea.

O strofă din poemul *răsturnarea imaginii*, autonomă și ea: "liniște palidă / oră de prînz / gîfîie la soare perechile / broaștelor încălecate / un mînz nărăvaș / ciulește urechile", strînge, după cum se vede, în versurile ei, astfel fărîmate încît să le scadă cît mai mult pretenția formală, la nivelul semantic, tropi extrem de modești, fie că sunt metaforă, elipsă, inversiune, cărora li se adaogă, la nivel fonic, oarecare ritm ezitant și două rime tipografic distanțate, ca să fie mai puțin aparente și ca efectul de simplitate clasică, adică de vecinătate cuviincioasă cu proza, să covîrșească. Precum în fine, în următoarea strofă, ușor detașabilă, din poemul *nașterea negurilor*, metafora, comparațiile, rimele, și personificarea nu obscurizează "morala" pe care o circumscriu, ci vor să ne-o comunice cît mai direct posibil în atari condiții figurante: "durere / scîrbă / temeri la pătrat / ca un discurs în peșteră / ca plînsul spurcat de lacrimă / cel ce-a lătrat a-ncremenit / cu lătrătura-ntrînsul".

Am scos în evidență toate acestea, deoarece există în noua culegere de versuri a lui Ștefan Aug. Doinaș cîteva poeme de extraordinară rigoare, completînd fizionomia spirituală a unui scriitor care, prin exemplaritatea lor, devine abia acum clasic, după diferitele etape ce lirismul său modern a consumat. Abia poeme precum *cheia, două sfere, cortegiu, pasărea, Dali sau nebunia rațiunii* ating acea puritate, claritate și simplitate a sensibilității perfect răsfrîntă în forma ei, definind pe autorul clasic. Ele corespund sonetelor lui Eminescu *Trecut-au anii* sau *Afară-i toamnă*, versurilor lui Blaga din *Cînele din Pompei* ori din *Ulisse*. În *cheia* de pildă, romantismul înaltelor pastișe ironice de mai demult, acum abolit, se întoarce sub formă decantată, ideologică aș zice, ca o paradigmă baladescă oarecum, fiindcă lasă ideea acestei specii literare să se străvadă prin răcoarea de cristal a intelectului născocitor. Dar și cu rațiunea se poate simți (ne-a dovedit-o Horațiu, de nu Boileau!). Doinaș aici ne-o confirmă. În *două sfere*, am impresia că descopăr sensul ilustrațiilor închipuind mecanisme băloase de optimism ce ornau *La grande Encyclopédie* și pe care Doinaș le deconspiră. În *Dali sau nebunia rațiunii*, în *pasărea*, în *cortegiu*, citesc nu numai considerente asupra suspectei filozofii a secolului al XVIII-lea și asupra progresistelor ei efecte, dar și considerțații la fel de lucide și teribile asupra realităților politice și sociale pe care autorul nostru e nevoit azi să le îndure. Aș cita drept exemplu aceste versuri, care nu sunt mai prejos, în incisivitatea și echilibrul lor ideatic, de vreun faimos discurs rostit în fața Convenției din Paris, deși combat la rece tocmai ideile într-însul exaltate: "există / o nebunie a rațiunii / însă n-o căuta în logosul universal / nici în lucrarea / tristelor compase / în paragraful legii / sau în structura / de metal / a orniculului primăriei / nici în zabala cifrelor / care frînează / suita sunetelor tandre / nu: recunoaște-o-n aparenta libertate, / a zorilor / în mersul trenurilor cu soldați / și-n dragostea de-aproapele / ce-ntemeiază orice utopie: **trompe l'oeil** / precum portretul invizibil / al lui Voltaire / (de fapt / un tîrg de sclavi!)".

Poetul clasic e prezent, firește, în poeziile ocazionale, ce convin genului, *Elegia de la Saint-Denis, Elegia de la Cluj*. Dar el este prezent în aceeași măsură într-un *dialog la portretul lui Rudolf II pictat de messer Giuseppe Arcimboldo:* "vezi chipu-acesta-n care banalul din natură / devine spirit nobil reprezentînd atît / un om cît și domnia de vis și aventură / și epoca în care-a trăit? / - nu văd decît / o mînă de verdețuri cromatică mixtură / de morcovi conopidă și țelină cu cît / mă uit mai mult descopăr în orice trăsătură / imaginea-legumă a marelui urît / ce-i înnora simțirea și sceptrul: frunte dură / de pepene cu pielea fibroasă amărît / obraz de pătlăgică placidă care-ndură / rușinea fără semnul rușinii nasul cît / curcubăta și-asemeni din lipsă de măsură / de borcănat ce licăr obtuz dar oțărît / ca boabele de linte sau ochii! ce sperjură / e roșcova uscată cu zîmbetul borît / pe orificiul jalnic ce-ar vrea să-i fie gură! / un praz cu gîlci impudic se proțăpește-n gît / din pătrunjel și cimbru mustața lui impură / e țeapănă ca țepii ariciului oricît / ar vrea să prindă-n pîlnii o muzică obscură / urechea-i o păstaie pieptarul zăvorît / o! cum se spurcă ochiul dedat la corcitură // - ce limbă subversivă! / - nu! iris hotărît / ce-așează-n locuri văzul ca dinamită pură".

Prodigiile de concret din versurile acestea ar putea să ne inducă stilistic în eroare, lăsîndu-ne să credem că sunt rodul unui delir artistic, unui vizionarism morbid, cum în pretextul lor de peste veac. De fapt **banalitatea** elementelor naturale aglomerate în portret servește alcătuirii unui "caracter", după canonul clasic - aici politic insinuant. Intenția morală predomină, nepermițînd zarzavaturilor să strălucească prin pitoresc, căci seriei de morcovi, conopidă, țelină, pătlăgică, praz, pătrunjel etc. îi corespund atributele placidă, sperjură, impură, amărît, impudic etc. Întemeiat pe cîtea figuri simple, monotone prin repetiție, ideea portretului se oferă direct în versul "imaginea legumă a marelui urît", coroborat cu cel final: "ce-așează-n locuri văzul ca dinamită pură". O satiră, un pamflet adică, exprimînd prin mijloace beletristice exact ceea ce Saint-Just exprima prin concept: "toate artele au produs minuni, doar arta guvernării n-a produs decît monștri". Ținînd seamă de împrejurarea că portretul lui Doinaș vizează pe conducătorul unei țări anume dintr-un anume moment al istoriei noastre contemporane.

COLOCVIU INTERNAȚIONAL CONSACRAT EUROPEI DE EST

Între 22 și 24 oct. a.c. a avut loc la Universitatea Rogaland din Norvegia un colocviu internațional, organizat de către această universitate în cooperare cu Centrul de studii istorice și sociologice al Universității Nanterre din Paris, Centrul cultural franco-norvegian și cotidianul Stavanger Aftenblad.

Reuniunea a avut drept temă consecințele demolării cultului lui Stalin, dezvăluirii crimelor acestuia la Congresul al XX-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și ale noului curs politic sovietic pentru Europa răsăriteană, la treizeci de ani de la consumarea evenimentului.

Invitat al acestui colocviu, Victor Frunză a prezentat o comunicare consacrată fazelor diferite prin care stalinismul romănesc a trecut de la moartea lui Stalin și pînă la moartea lui Gheorghiu-Dej, neostalinism care a creat condițiile instaurării în România a unui nou tip de dictatură, după 1965.

Tematica generală a seminarului internațional a fost susținut de o seamă de istorici și cercetători ai fenomenului comunist, precum: Annie Kriegel, Jean François-Sirinelli (Universitatea Nanterre, Paris), François Hincker (Universitatea Sorbonne, Paris), Miklos Molnar (Institutul de înalte studii internaționale, Geneva), Karel Kaplan, istoric (München), Stéphan Courtois, istoric (Paris), Torgrim Titlestad (Universitatea Rogaland, Norvegia) ș.a.

Cu același prilej, la invitația catedrei de istorie a Universității gazdă, Victor Frunză a susținut în fața studenților o prelegere, consacrată istoriei României de la 23 august 1944 pînă astăzi.

Vasile C. Dumitrescu

DESPRE TERMINOLOGIA POLITICA

S´au împlinit în vara acestui an 50 de ani dela izbucnirea războiului civil în Spania. Urmărind cu atenție, pentru a vedea cum apare copntemporanilor zilelor noastre, după trecerea unei jumătăți de secol celece s´au petrecut atunci, am înregistrat ceva ce merită a da de gândit.

Presa occidentală a amintit ororile petrecute dar aproape de loc nu s´a pomenit de urmările pe care le-a avut acest război civil pentru Spania. S´au pus în prim plan ororile săvârșite de "fasciști", despre ororile comise de "republicani" s´a amintit, pe ici pe colo, oarecum cu regret că totuși au avut loc. Că într´un război civil toți factorii aflați în inverșunată luptă comit orori este prea bine cunoscut. Dar de unde provine diferența în apreciere ? Dece ororile comise de "fasciști" sunt abominabile, cele comise de "republicani" sunt numai penibile ? Dacă acest fel de diferențiată apreciere ísi avea, atunci când faptele erau în curs chipurile, o justificare cum se face că după trecerea atâtor ani acest fel de a judeca lucrurile nu și-a aflat nici o modificare ?

Revenindu-ne în memorie anii 1936-1938 găsim o explicație. Toată intelectualitatea europeană era de partea "republicanilor". Nume marcante în literatură (un André Malraux de pildă), în arte (ca Pablo Picasso în pictură) sau în cinematografie (Luis Brunel) asociau acel conglomerat compus din anarho-sindicaliști, elemente liberale, comuniști de toate nuanțele, conglomerat numit "forțele republicane", cu libertatea și democrație în timp ce Franco era pur și simplu "fascist". După trecerea a 50 de ani clasificările de atunci, devenite șabloane, nu s´au schimbat. Și prin această constatare intrăm în temă : șabloanele, rolul lor în politică și trăinicia lor.

Izvorând din necesitatea de a ușura clasificări în procesul de gândire șablonul este un element de bază în terminologia politică. El își face apariția după o mai mult sau mai puțin întemeiată gestație intelectuală. Odată pus în circulație și acreditat în opinia publică el se desprinde din ce în ce mai mult de conținutul procesului de gândire care i-a dat naștere pe care îl înlocuește cu clișee asociate cuvântului, formând un tot, un tablou închis. Șablonul este, deci, un cuvânt care ca noțiune, și-a schimbat conținutul devenind o categorie aplicabilă la oricine și orice.

Să rămânem, un moment la "fascism". In originea noțiunii fascismul apare pe scena politică a Europei drept o denumire a unui partid politic în Italia de după primul război mondial, partid condus de Benito Mussolini. Denumirea acestui partid nu rezultă din conținutul programului (spre deosebire de partidul național-socialist al lui Hitler în Germania) ci din simbolul adoptat în emblema partidului, fasciile purtate pe timpuri, în epoca Imperiului Roman de către lictorii din garda imperială. Transformarea noțiunei, născută istoric pentru a identifica un partid politic, în accepția a ceeace se numește "fascism" în zilele noastre, este rezultatul unui proces nu lipsit de interes.

După primul război mondial democrația italiană intrase intr´o acută stare de dezagregare. ("A guverna Italia nu e imposibil dar e inutil" ar fi zis odată Mussolini). La succesiune concurau două forțe : partidul comunist și partidul fascist. Ambele între ele învrăjbite urmărind fiecare acapararea pentru sine a puterii în stat dar având în comun lupta contra democrației. In această luptă contra democrației ambele forțe erau de fapt întovărășite tot așa după cum în Germania partidul comunist german colabora cu partidul lui Hitler pentru lichidarea democrației instaurată prin constituția dela Weimar. Dar nu numai democrația avea să piardă partida dar ci unul dintre cei doi candidați la succesiune. După cum se știe au pierdut comuniștii care, prin aceasta s´au aflat în acelaș front cu păgubașa democrație. Dușmănia între comuniști și democrați s´a transformat, după cum era și logic, intr´un front comun ... antifascist. Fasciștii fiind deci adversarii comunismului dar și ai democrației s´a acreditat cu timpul că dictatura comunistă este oarecum "democratică". Prin această mutație în conținutul inițial al noțiunei s´a ajuns la un șablon după care toate dictaturile în măsura în care nu sunt marxiste, socialiste, comuniste, sunt "fasciste" în timp ce dictaturile "antifasciste" sunt un fel de democrații radicale. Șablonul, odată pus în circulație, este valabil până în zilele de față. Iată de ce Franco a fost și rămâne un "fascist".

Scrie însă cunoscutul ziar londonez "Times" :

"Cel de al 50-lea an de la izbucnirea războiului (din Spania) trezește în lume multe emoții. Poate (ar fi bine ca) această dată să dea prilejul de a judeca mai la rece importanța acestui război decât era posibil în trecut. Mulți oameni conștienți politic în democrațiile occidentale au considerat mult timp, și unii consideră aceasta până în ziua de astăzi, că acest război a fost începutul unei lupte la dimensiuni mondiale între ideologii aflate în concurență. Pentru ei guvernul spaniol -orice s´ar înțelege prin aceasta- întruchipa libertatea și democrația în timp ce rebelii naționaliști întruchipau tirania fascistă. Acest fel de a vedea a ignorat totdeauna caracterul pur spaniol al războiului și conține o exagerată simplificare dacă nu chiar o falsificare a problemelor."

Am încercat inițial să schițăm geneza șablonului politic. Rândurile citate din "Times" ne dau însușirile fundamentale ale lui : falsificarea problemelor prin exagerată simplificare. Și tocmai în acesta stă secretul longevității șabloanelor în politică. Cunoașterea problemelor cere munca migăloasă a cercetării. Munca însă obosește. De oboseala muncii fizice te poți reface încetând să mai lucrezi. Dar chiar dacă stai liniștit, nefăcând nimic, este imposibil să întrerupi procesul de gândire. O mare parte din oboseala cauzată de gândire este atenuată prin înlocuirea autonomiei, deci gândirei cu propriul tău cap, cu surogatul acesteia folosind șabloanele care oferă informații, aprecieri de valori, impulsuri de activitate, gata fabricate. Sugestivitatea șablonului rezultă din natura lui placativă. Conceptul este înlocuit cu parola.

Dușman al oricărui criteriu de diferențiere intelectuală, parola mobilizează nu idei ci sentimente. De aici, transformând omul din ființă gânditoare în papagal vorbitor, marea putere de atracție asupra maselor, politica redusă la demagogie !

Șablonul este piatra de temelie a ideilor preconcepute. Să schițăm un exemplu :

Despre Regele Carol al II-lea știm că a fost "tâlhar, imoral, afacerist, criminal". Dar nu am aflat până acum nici o lucrare istorică, de specialitate, care să analizeze fapte, realități, cauze și efecte, într´un cuvânt istoria politică a unei faze din ansamblul unei perioade de timp trăită de poporul nostru. Tot ce știm se reduce la p e r s o a n a Regelui Carol al II-lea cuprins în calificativele menționate mai sus. Iată deci cum prin simplificarea de care amintește "Times" se naște șablonul. Prin acesta aflăm și deci ș t i m. Și această ș t i i n ț ă înlocuește cunoașterea ce ar putea rezulta din cercetare. In locul unei cărți care să ne informeze despre realitățile și problemele timpului ni se oferă

p a m f l e t u l sprijinit numai pe acele aspecte ale timpului care justifică o idee pre concepută asupra unei perioade istorice.

Există interese de stat superioare regimului de guvernare. Aceste interese fixează spațiul de acțiune a indiferent cărui regim interior. (Ar fi făcut Domnitorul Cuza în 1877 o altă politică externă decât aceea a Domnitorului Carol ? Nu devenise independența un imperativ politic rezultat din natura lucrurilor ? S´ar fi putut sustrage România în 1916 dela efortul realizării marei unități naționale ?)

Revenirea prințului Carol și înscăunarea lui a fost, în 1930, o chestie de conjunctură politică internă. A fost instaurarea dictaturii regale, în 1938, rezultatul unei ambiții personale, așa cum s´a căutat să i se justifice cauza, sau a fost ceva mai mult ? Nu se afla în acel timp România în situația de a alege între două forțe ambele tinzând la instaurarea dictaturei ? Cum se explică această situație ?

Poate se va afla un răspuns care să ne scoată din superficialitate dacă cercetăm cauzele pentru care toate statele cuprinse între Marea Baltică (cu excepția Finlandei) până la Marea Egee, pornite la drum după primul război mondial cu constituții democratice au ajuns t o a t e la dictaturi mai mult sau mai puțin camuflate (cum a fost Cehoslovacia). Fenomenul fiind, în timp și spațiu, general trebuesc căutate cauzele ce l-au generat în imperative altele decât în superficiale cancanuri de clici aflate politic în concurență. Istoria nu se scrie la mese de cafenea !

Spuneam la început că șablonul este inițial produs al intelectualității. Gândit de acei intelectuali care delectându-se de tăerea firului în patru ajung, la un moment dat, intr´o acută criză de orientare față de lumea ce-i înconjoară. Din această criză, intelectual-psihologică, se iese prin reducțiunea proceselor de gândire la construcții structurale care oferă sentimentul de siguranță, criterii de orientare. Numai așa se explică pentru ce intelectuali europeni de mare autoritate au aderat cu entuziasmul convingerii la fascism, național-socialism, legionarism sau marxism. Aceste șabloane, după cum am arătat, au o imensă valoare placativă, ele sunt accesibile înțelegerii maselor. De aici puterea lor de atracție asupra acestora. Urmările ? Bănuiala înlocuește cunoașterea, analiza servește drept proteză în argumentarea ideilor preconcepute, ironia se transformă în bădărănie, gluma în răutate.

Șabloanele sunt tabuuri ! Pentru aceasta discuția nu mai poate avea loc acolo unde o idee lezează un șablon. Reacțiunea este anatemizarea ideii exprimate (condamnată ca ne-românească, ne-patriotică, ne-creștină, ne-științifică). Prin anatemizare discuția asupra unui con cept nu mai poate avea loc. Anatemizarea ia locul argumentării. Cel ce gândește în afara sau în contradicție cu șablonul nu mai este un adversar într´un schimb de păreri ci un dușman pentru distrugerea căruia se l u p t ă. Luptătorul nu discută !

Fără p r e s ă, politica în vremile noastre nu s´ar putea articula. Presa creiază curente de o p i n i e publică (publicul nu are opinie ci își asumă ceeace citește). Dar când practici "presă" trebue să te hotărăști dela început ce vrei să realizezi: vrei să placi cititorului sau urmărești să acreditezi o idee. În primul caz succesul e de scurtă durată dar sigur. În cel de-al doilea caz te ... pui contra vântului. Superi, sentimentalități, deranjezi tabieturi, încurci socoteli. Succes ? Pe lungă durată, poate vine.

Dacă vine ...

Constantin Mareș

PATRU DECENII DE LA SENTINȚELE TRIBUNALULUI DIN NÜRNBERG

Motto: Vae Victis!

Brennus către romani

În octombrie 1946, Tribunalul Internațional din Nürnberg pronunța sentințele de condamnare la moarte, la închisoare pe termene de la 10 ani la durata vieții, precum și cîteva achitări, în procesul intentat unor fruntași militari și civili ai celui de-al treilea Reich. Hitler și Goebbels își puseseră capăt vieții, la fel s-a considerat și în ce-l privea pe Himmler. Germania și Austria erau în ruine, și printre aceste ruine, într-o clădire din Nürnberg, leagăn al național-socialismului, au fost judecați cei considerați criminali de război.

Procesul din Nürnberg nu avea precedent și mai mult, nu avea nici o bază juridică precisă. Printr-o convenție încheiată la Londra în 1945, au fost alcătuite două tribunale internaționale, la Nürnberg și la Tokio, în care urmau să fie judecați învinșii, fie că ar fi fost acuzați în calitate individuală, fie ca membri ai unor organizații sau grupuri calificate în consecință. În căutarea unui fundament de drept internațional a fost evocat pactul Briand-Kellog, semnat la Paris în 1928, prin care se renunța solemn la război ca instrument de rezolvare a conflictelor internaționale, fiind condamnată recurgerea la alte mijloace decît cele pașnice. România a aderat la tratat în 1929, dar printre cele 63 de state aderente se numărau și Germania, Italia și Japonia.

Tribunalul internațînal din Nürnberg nu era chiar atît de internațional. Printre cei opt magistrați se numărau americani, englezi, francezi și sovietici. Cehoslovacia, prima țară sfârtecată de Hitler și Polonia, pentru care izbucnise al doilea război mondial, nu erau prezente în juriu și deși acuzații erau germani, nici un judecător care să fi aparținut rezistenței sau opoziției germane nu fusese solicitat. Acuzații au avut apărători, li s-a permis în bună măsură să-și expună motivele propriilor apărări. Ribbentrop, unul din cei executați conform sentinței a apărut singur în boxă, fără Molotov, colegul său sovietic, cu care la 23 august 1939 semnase la Moscova pactul fără de care nu ar fi început al doilea război mondial și fără de care România nu ar fi pierdut Basarabia, Bucovina, Cadrilaterul și nu ar fi suferit urmările Dictatului de la Viena. Principalul acuzat a fost mareșalul Göring, socotit al doilea om din Reich după Hitler, care nu s-a recunoscut vinovat, spunînd răspicat că acuzatorii sunt învingătorii și acuzații cei învinși, dar despre atrocele crime împotriva umanității săvîrșite înaintea și în timpul războiului a preferat să nu discute.

Un caz delicat pentru tribunal l-a constituit cel al amiralului Doenitz. Cînd i s-a ridicat acuzarea că a trecut la războiul submarin total, incluzînd și vasele neutre, a arătat clar că ordine exact în același sens l-au dat britanicii pentru strîmtoarea Skagerrak și amiralul american Nimitz pentru Pacific. În ce a privit scurta sa succesiune la conducerea Reichului, a arătat că a folosit acele zile pentru a ordona capitularea față de aliați, aceasta fiind singura sa activitate politică. S-a ales doar cu 10 ani pe care i-a ispășit, iar cînd a murit în patul său la vîrsta de 89 de ani, s-au găsit germani care să-și amintească de cea mai mare bătălie navală ce a dat-o amiralul Doenitz: salvarea cu toate navele militare și civile, în 1945, a populației care fugea din fața Armatei Roșii.

Puțini își mai amintesc de faptul că premierul britanic Churchill a fost inițial împtriva creerii unui tribual, fiind de părere că cei vinovați trebuiesc împușcați direct și fără judecată. Cu toate acestea, la un toast al lui Stalin, care supralicita execuțiile ce trebuiau să aibă loc după victorie, și-a adus aminte de necesitatea instituirii unei instanțe.

După 40 de ani, acuzatorul britanic Showcross îi acordă lui Göring o înclinație pentru humor, dar condamnînd și acum biciuirile executate de SS, nu găsește necesar să amintească faptul că înainte și după Hitler, în Gulaguri, s-a biciuit, se bicuiește și se va biciui.

Acuzatorul american Jackson a incriminat torturile și sclavia practicate de naziști, fără a-și deranja colegul sovietic și care reprezenta un regim la fel de incriminabil, ca și cel acuzat. Acuzatorul american Kempner a subliniat că Schirrach, în calitate de conducător al formației Hitlerjungend a pervertit sufletele tineretului german, dar cine îi mai acuză astăzi pe acei care pervertesc sufletele tinerilor KGB-ști și securiști? Au fost acuzați acei care au ordonat bombardarea orașelor, dar are cineva curajul să cheme la vreun tribunal internațional pe acei care bombardează în Afganistan?

Cea mai vehementă prezență la Nürnberg a fost aceea a sovieticului Rudenko. În timp ce condamna germanii învinși, colegii săi în uniformă aveau pe conștiință asasinatele polonezilor la Katyn și crimele continue din închisorile și lagărele sovietice.

Procesul a început la Nürnberg la 22 noiembrie 1945 și a ținut 318 zile. La 1 octombrie 1946 au fost pronunțate sentințele, iar cei condamnați la moarte, cu excepția lui Göring, care s-a sinucis în celulă, au fost spînzurați la 16 octombrie 1946, incinerați în crematoriu, așa cum se întîmplase cu victimele nazismului, cenușa lor fiind răspîndită, așa cum se va întîmpla cu aceea a victimelor proceselor staliniste de la Praga. Morala procesului de la Nürnberg era nu numai punitivă, ci și exemplară și preventivă: se spera ca prin pilda dată, în istoria omenirii nu se vor mai repeta astfel de fapte. De la această iluzie s-au scurs patru decenii.

*

S-au împlinit aproape 40 de ani de la înființarea miliției și securității în România. Cei vinovați de crime cunoscute, sunt fie încă în funcții, fie beneficiarii unor pensii substanțiale. Pentru ei, Tribunalul de la Nürnberg constituie ceva aproape extra-terestru.

Și, cu toate acestea, pentru judecarea lor nu trebuie invocat nici un pact internațional, nici o convenție între state, ci doar Codul Penal al R.S.R.

Articolul 174 pedepsește cu pînă la 20 de ani închisoare uciderea unei persoane. Cum au murit Ion Mihalache sau George Brătianu? Prin articolul 175, aliniatul "d" este și mai incriminat omorul, cînd victima este în neputință de a se apăra, la fel cruzimea, prevăzută de articolul 176. Un anchetator sau gardian, care a aplicat lovituri cauzatoare de moarte, este pasibil de închisoare pînă la 10 ani, potrivit art. 183 din Codul penal al R.S.R. Prevederile art. 358 privind folosirea torturii persoanelor căzute sub puterea adversarului, pot fi perfect aplicate și în ce privește adversarii politici, și astfel, pedeapsa merge pînă la 15 ani, iar în caz de mutilare și exterminare, se poate pronunța pedeapsa cu moartea.

Dar există și infracțiuni mai ușoare, care nu au fost incriminate la Nürnberg, însă pot fi condamante în baza codului penal în vigoare în R.S.R. Astfel, distrugerea de monumente sau construcții cu valoare artistică, istorică sau arheologică, se pedepsește cu închisoare pînă la 15 ani și confiscarea parțială a averii. Mult mai ușor, dar totuși pedepsită, este împiedicarea sau tulburarea libertății de exercitare a unui cult religios recunoscut: doar pînă la 6 luni închisoare sau amendă. În schimb, cei care distug cimitire, sunt invitați să citească prevderile articolului 319 care îi face pasibili de o pedeapsă pînă la 3 ani închisoare. În ce privește violarea corependenței, aceasta se pedepsește cu închisoare pînă la un an sau amendă, dar securiștii cu pricina pot fi liniștiți, deoarece acțiunea penală se pune în mișcare doar la plîngerea persoanei vătămate, iar împăcarea părților înlătură acțiunea penală.

Desigur, dominația partidului comunist ferește pe cei pasibili de a fi judecați ca la Nürnberg, de a fi traduși în fața vreunui tribunal. Una din cele mai condamnabile figuri ale represiunii din România, colonelul MAI Dorobanțu, era în urmă cu cîțiva ani un pașnic pensionar. Și cum părea că pensia de ofițer superior nu îi ajungea, a fost numit dispecer într-o întreprindere de construcții a Consiliului Popular al capitalei: să-și mai rotunjească omul veniturile! Avea o figură blîndă și mașină la scară. Purta un costum civil prefăcut din uniforma Ministerului de Interne. De Tribunalul de la Nürnberg nu auzise niciodată.

★★★

Din motive cunoscute suntem nevoiți să tipărim CURENTUL în mod provizoriu în străinătate.

Curentul
Verleger,
Inhaber, Herausgeber und
Verantwortlicher Redakteur
Vasile C. Dumitrescu
Nördliche Auffahrtsallee 7
8000 München 19
Telefon: (089) 15 53 05
Bundesrepublik Deutschland

Redactor Responsabil
Vasile C. Dumitrescu

Tipografia(Druckerei): Ernst Vögel
8491 Stamsried, Kalvarienbergstr. 22

Curentul apare în acest an la două luni. Costul unui abonament este de 15 Dolari (USA) în valuta țării de domiciliu a abonatului. Plata se efectuează la: Deutsche Bank, Filiale München, Zweigstelle Rotkreuzplatz, BLZ 700 700 10, Konto Nr. 7545636 sau Postschekkonto Nr. 88094 805 München